

SUAT DONUK**

Cemâleddin İşhak El-Karamanî'nin Bilinmeyen Şiirleri*

Unknown Poems Of Cemâleddin İřhak El-Karaman

Ö Z E T

İslâmî Türk edebiyatına mensup sanatçılar edebî kural-lara riayette divan şairlerine nazaran daha rahat hareket etmişlerdir. Örneğin kaleme aldıkları şiirleri müstakil bir esere dönüştürmede divan şairleri kadar hassasiyet göstermemişlerdir. Bu nedenle İslâmî Türk edebiyatı şairlerinden çoğunun şiirleri mecmua, cönk vb. yazılı kaynaklarda dağınık bir vaziyette bulunmaktadır. 933/1526-27 senesinde vefat eden, Cemâl Halife ismiyle de tanınan, Halvetî şeyhi Cemâleddin İşhak el-Karamanî bu şairlerden biridir. Onun şimdiye kadar yayınlanmamış bazı şiirleri en-Nesâ'ihu's-süfiyye fi Mevâ'izi'd-dîniyye isimli eserinin iki yazma nüshasının sonunda yer almaktadır. 59 gazel ve 1 murabbadan oluşan bu şiirlerin hemen hemen hepsi dinî-tasavvufî içerikli-dir. Manzumelerde aruz vezni ve kafiye'nin uygulanma başarısı İslâmî Türk edebiyatı ortalamasının biraz üstün-dedir. Deyimlere sıkça yer verilen dizelerde edebî sanat ve mazmunlara ender başvurulmuştur. Türkçe arkaik kelime ve ekler bakımından zengin olması bu manzumeleri oldukça önemli kılmaktadır. Dizelerde geçen bazı ifadelerden, Cemâleddin İşhak el-Karamanî'nin zamanının meşhur şeyhleri arasında yer aldığı, hoşgörülü ve alçakgönüllü biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu makalede önce Cemâleddin İşhak'ın

A B S T R A C T

The members of Islamic Turkish literature artists behaved in an easy fashion more than the divan poets in compliance with the literary rules. For example, they are not sensitive in transforming the poems they write in a self-contained work like divan poets. That's why, the poems of the Islamic Turkish Literature are in a disorderly manner in the sources such as magazine, and divan notebooks. Cemâleddin İşhak el Karamani, known with the name Cemâl Khalif and who died in the year 933/1526-27 is one of these poets. Some poems which were not published are in the end of the two manuscript copies of the work called en-nesaihusufiyye fi mevazidiniyye. All of the poems which is compounded of 59 ghazals contain religious-sufism related elements. The success of the application of aruz prosody and rhyming in the poems is somewhat above the Islamic Turkish literature average. In the lines where idioms are frequently given place, he applies rarely to literary figures of speech and poetic themes. That it is rich in terms of the Turkish archaic words and affixions makes these poems very important. From the some statements, it is understood that Cemâleddin İşhak el Karamani is one of the famous sheiks of his period, and he is both a tolerant

* Makalenin Geliş Tarihi: 29.02.2016 / Kabul Tarihi: 06.04.2016

Bu makale 05.02.2016 tarihinde, III. AGP International Humanities and Social Sciences Conference'de "Cemâleddin İşhak el-Karamanî and His Unknown Ghazals" ismiyle sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Yard. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, (suatdonuk@hotmail.com).

bilinmeyen şiirlerinin ona aidiyeti tartışılacak, manzumelerden hareketle onun hayatı ve şahsiyeti hakkında elde edilen bilgiler verilecektir. Sonra meçhul şiirlerin şekil ve muhteva bakımından incelenmesiyle elde edilen veriler sunulacaktır. Çalışma sonunda varılan sonuçlar sıralandıktan sonra Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin bilinmeyen şiirlerinin iki nüshanın mukayesesiyle tesis edilmiş edisyon kritikli metni ilim âlemine takdim edilecektir.

and modest person. In this article, firstly, it will be discussed that the state of belonging of the unknown ghazals of Cemâleddin İshak, and information which has been got with reference to his life and character will be presented. Later on, the datum which have been had by the examination of the gazals in terms of form and content will be presented. In the end of the work, after the conclusions drawn have been listed, the text with criticism which have been framed with the comprasion of the two copies of the unknown ghazals of Cemâleddin İshak el karamani will be presented to the world of enlightenment.

ANAHTAR KELİMELEER

Cemâleddin İshak el-Karamanî, 16. yüzyıl, Tasavvuf.

KEYWORDS

Cemâleddin İshak el-Karamanî, 16. century, Sufism.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatında bir şairin asıl gayesi farklı zamanlarda, çeşitli münasebetlerle yazdığı manzumeleri divan adı altında tertipleye-bilmek, divan sahibi bir şair pâyesini elde edebilmektir (Akün 1994: IX/396). Fikrî ve edebî altyapısını İslâm dini ve onun felsefî bir yaklaşımı olan tasavvufun meydana getirdiği İslâmî Türk edebiyatında ise şairler için asıl gaye Allah'a kavuşmaktır. Sanat ve edebiyat bu gayeye ulaşmak için bir araç olarak görülmektedir. Bundan dolayı bu edebiyata mensup sanatçılar dönemin gerektirdiği sanatendişelerini, şekle veya muhtevaya dayalı estetik kaideleri, ikinci plana iterekeserler meydana getirmişlerdir (Bilgin 2011: XXXX/381). İslâmî Türk edebiyatından bazı sanatçıların, divan şairlerini örnek alarak¹ şiirlerini divan adı verdikleri bir kitapta topladıkları bilinen bir husustur. Nitekim İslâmî Türk edebiyatının en meşhur şahıslarından biri olan Yûnus Emre'nin (ö. 720/1320 [?]) şiirleri *Yûnus Emre Divanı* adı altında bir araya getirilmiştir.² Mutasavvıf kimliğiyle bilinip kaleme aldığı şiirleri divan ismi ile neşreden başka bir şahsiyet de Aziz Mahmud Hüdâyî'dir (ö. 1038/1628). O da tasavvufî içerikli

¹ Divan edebiyatı ile İslâmî Türk edebiyatı arasındaki ayrım için bk. Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı (Divan Edebiyatı Ölçüsü ve Sahası)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 1994, C. 9, s. 390.

² Detaylı bilgi için bk. Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı (Tenkitli-Metin)*, H Yayınları, İstanbul 2008, 1-706.

manzumelerini *Dîvân-ı İllâhiyât* adını verdiği bir esere dönüştürmüştür.³ Fakat İslâmî Türk edebiyatı mensuplarının bazıları ise kendilerini bu kaideye uymak zorunda hissetmemişlerdir. Bu şekilde düşünen pek çok mutasavvıf şairin şiirleri mecmua, cönk veya çeşitli eserlerin muhtevasında dağınık bir vaziyette bulunmaktadır.

Örneğin Halvetî şeyhlerinden Ömer Fuâdî'nin (ö. 1046/1636) tek başına eser hüviyeti taşımayan, gazel, ilahi gibi kısa şiirleri mecmua ve cönklerde dağınık bir surette yer almaktadır (Yazar 2007: XXXIV/62).

Alevî-Bektaşî şairlerinin önde gelenlerinden biri olan Kul Himmet'in (ö. [?]) kayıtlara geçen müstakil bir eseri yoktur. Bununla birlikte Himmet'in tespit edilen 150 kadar şiiri vardır (Albayrak 2002: XXVI/352). Bunlar da eski kültür dünyamızdan kalan yazılı materyaller arasında yer almaktadır. Üstelik mecmua ve cönklerin taranması esnasında Kul Himmet'e ait yeni şiirler de ortaya çıkabilmektedir (Kaya ve Çetin 2015: 181).

Mutasavvıf kimliği ile bilinen, şiirler ve dinî eserler kaleme alan fakat divan tertip etmeyen sanatçılardan biri de Cemâleddin İshak el-Karamanî'dir (ö. 933/1526-27). Doğum tarihi belli olmayan Cemâleddin İshak Efendi, Osmanlıların ilk dönemlerinde yetişen âlimlerden Cemâleddin-i Aksarâyî'ye (ö. 791/1389) nisbetle "Cemâlîzâdeler" diye bilinen aileye mensuptur. Cemâl Halîfe adıyla bilinen ve şiirlerinde Cemâlî mahlası kullanan Karamanî, ilk tahsilinden sonra Buhara'ya gidip Muhammed Kerrârî'den dersler aldı. Oradan İstanbul'a geçen Cemâlî, Mevlana Kasım ve Muslihiddin Kastallânî'nin (ö. 901/1495 [?]) öğrenciliğini yaptı (Öngören 2001: 448). İbnü'l-hâcib'in (ö. 646/1249) *el-Kâfiye* adlı eserini istinsah etmesi karşılığında Fatih Sultan Mehmed'in ona verdiği para ile hacca gitti. Hac dönüşü, o esnada İstanbul kadısı olan eski hocası Kastallânî ile aralarında geçen bir olay üzerine ilmiye sınıfını terk edip tasavvuf yoluna girdi (Tan 2007: 275). Bu hadiseden sonra Konya'ya giden Cemâlî el-Karamanî, Halvetiyye tarikatının o zamanki şeyhi olan Habîb-i Karamanî'ye (ö. 902/1496) intisap etti. Karaman'da seyr ü sülûkünü tamam-

³ Söz konusu divanın yazması ve yeni harfli neşri için bk. Aziz Mahmud Hüdâyî, *Divan-ı İllâhiyât*, Ankara Milli Kütüphane, Türkçe Yazmaları, No. 06 Mil Yz. A 8120/1.; Mustafa Tatçı ve Musa Yıldız, *Aziz Mahmud Hüdâyî – Divan-ı İllâhiyât*, Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, 1-542.

layan Cemâlî, İstanbul'a gidip Vezîr Pîrî Paşa'nın Zeyrek semtinde kendisi için yaptırdığı zaviyeye yerleşerek irşat faaliyetlerini yürüttü (Öngören 2012: 35). Ebcet hesaplı "Cinâna eyledi 'azmi o mürşid-i kâmil" (Donuk 2015: 263) ile "Mâte zübdetü'l-evliyâ" (Özcan 1989: I/373) mısralarının bildirdiğine göre 933/1526-27 yılında vefat eden Cemâleddin İshak el-Karamanî, Pîrî Paşa'nın onun için yaptırdığı diğer bir bina olan Sütlüce'deki tekkeye defnedildi (Öngören 2001: 449).

Cemâleddin el-Karamanî'nin tefsir, hadis, tasavvuf, gramer gibi konularda, manzum ve mensur tarzda kaleme aldığı pek çok müstakil eseri vardır. Söz konusu eserleri şu şekilde sıralamak mümkündür: 1- *Tefsîrü'l-Kur'ân* 2- *Hâşiye alâ Envâri't-tenzîl* 3- *Şerhü'l-hadîsi'l-erba'în* 4- *Kırk Hadis Tercümesi* 5- *Risâle fî Etvâri's-sülûk* 6- *Risâle fî Devrâni's-sûfiyye ve Raksihim* 7- *Tevâbi' fi's-Sarf* 8- *Kasîdetü'l-kâfiyye* 9- *Kasîdetü'l-hâiiyye* 10- *en-Nesâ'ihu's-sûfiyye fî Mevâ'izi'd-dîniyye*.

Kırk Hadis Tercümesi, *Kasîdetü'l-kâfiyye*, *Kasîdetü'l-hâiiyye* gibi manzum eserlerden ve *en-Nesâ'ihu's-sûfiyye fî Mevâ'izi'd-dîniyye* isimli nasihatnamesinde tasavvufî öğütlerinin arasına yerleştirdiği manzumelerden şairlik yeteneğinin olduğu anlaşılan Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin kayıtlara geçen, şiirlerinin toplandığı bir eser bulunmamaktadır.

Cemâlî el-Karamanî'nin âyet, hadîs, kelâm-ı kibâr ve şiir iktibasları yardımıyla öğütler veren *en-Nesâ'ihu's-sûfiyye fî Mevâ'izi'd-dîniyye* isimli eserinin şimdiye kadar tespit edilmiş altı nüshası bulunmaktadır.⁴ Bu nüshalar incelendiklerinde İzmir Milli Kütüphane ile Manisa Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan yazmalarda eser bittikten sonra Cemâlî'ye ait, çoğunluğu gazellerin oluşturduğu manzumelerin yer aldığı görülmektedir. Eski kaynaklarda söz edilmeyen bu şiirlerin neşredilerek Türk edebiyatı tarihine kazandırılması, Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin hayatı hakkında bazı neticelere ulaşmak ve edebî kişiliğini tespit etmek açısından

⁴ Bu nüshaların künye bilgileri şu şekildedir: 1- Manisa Yazma Eser Kütüphanesi No. 45 Ak Ze 17. 2- İzmir Milli Kütüphanesi No. 2016/1. 3- İBB Atatürk Kitaplığı No. OE Yz 0762. 4- Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü No. 2895. 5- Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü No. 1748. 6- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi No. TY 2243.

oldukça önem arz etmektedir.⁵ Bu nedenle bu makalede önce söz konusu bilinmeyen şiirlerin Cemâlî el-Karamanî'ye aidiyetini tartışacak, manzumelerden hareketle onun hayatı ve şahsiyeti hakkında bazı neticelere ulaşmaya çalışacağız. Daha sonra bu şiirlerin şekil, muhteva ve dil ile üslup açısından tetkiki neticesinde elde ettiğimiz sonuçları açıklayıp iki nüsha yardımıyla kurduğumuz edisyon kritikli metnini ilim âlemine takdim edeceğiz.

Şiirlerin Cemâleddin İshak el-Karamanî'ye Aidiyeti Meselesi

Türk edebiyatında Cemâlî mahlasını kullanan birden fazla şair bulunmaktadır. Bu mahlas, bir çok biyografik kaynağın taranıp şairlerin muhtasar bilgilerinin derlenmesi biçiminde oluşturulan *Tuhfe-i Nâilî'*ye göre altı (Tuman 2001: I/157-158), Türk şairlerin güncel biyografilerini internet ortamında bir araya getiren *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'*ne göre ise on dokuz⁶ farklı sanatçı tarafından kullanılmıştır. Bu nedenle Cemâlî mahlasıyla kaleme alınmış olan bu şiirlerin Cemâleddin İshak el-Karamanî'ye aidiyeti konusunda kuşku akla gelebilmektedir.

Bununla birlikte Cemâleddin İshak'ın şiirlerinin bulunduğu yazmalardan biri olan Manisa Yazma Eser Kütüphanesi numara 45 Ak Ze 17'de kayıtlı nüsha, sanatçının *en-Nesâ'ihu's-sûfiyye fî Mevâ'izi'd-dîniyye* isimli eserini ihtiva etmektedir. Kasım b. Halil isimli bir müstensih tarafından özenli bir biçimde istinsah edilen, fiziksel açıdan iyi durumda olan bu nüsha 955/1548-49 yılı ile mevcutlar arasında en eski istinsah tarihli *en-Nesâ'ihu's-sûfiyye* yazmasıdır. Nüsha incelendiğinde müstensihinin, *en-Nesâ'ihu's-sûfiyye* metni bittikten sonra boş kalan sayfalara Cemâlî el-Karamanî'nin şiirlerini yazmış olduğu intibai uyanmaktadır.

⁵ Söz konusu iki yazma nüshada Cemâlî el-Karamanî'nin ikisi Türkçe, biri Arapça olmak üzere üç kasidesi de yer almaktadır. Fakat bunlar uzun manzumeler olup bu çalışmaya dâhil edildiklerinde incelemenin makale hacmini aşacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Cemâlî Halife'nin kasideleri, tarafımızdan başka bir makale konusu olmak üzere bırakılarak bu çalışmaya dâhil edilmemiştir.

⁶bk. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=arama_sonuc&detayli_arama=1&M_AD=cemali&p=1 (E. T.: 27.01.2016)

Cemâl Halîfe'nin meçhul manzumelerinin bulunduğu diğer bir yazma olan İzmir Milli Kütüphanesi numara 2016'da kayıtlı nüsha, 960/1552-53 senesinde Eyyüb Camii İmamı Abdülkâdir bin Mehmed tarafından istinsah edilmiştir. Bu yazma da Manisa'daki gibi *en-Nesâ'ihu's-sûfiyye fî Mevâ'izi'd-dîniyye* ile başlamakta, geriye kalan sayfalarda Cemâleddin İshak'a ait şiirlerle devam etmektedir. Bu yazmanın Manisa nüshasıyla farkı bunda Cemâlî'ye ait şiirlerle birlikte müellifi belli olmayan çeşitli manzum-mensur dinî eserlerde içeren bir mecmua özelliği göstermesidir (Donuk 2015: 265-266).

Muhtasar biçimde yaptığımız bu tavsiflerden hareketle güvenilir oldukları kanaati hâsıl olan iki yazmada, Cemâleddin İshak el-Karamanî'ye aidiyeti konusunda şüphe bulunmayan bir eserin (Tanyıldız 26.01.2016: 1) sonunda, çoğu ortak biçimde bulunmaları bu şiirlerin ona ait olduğunu düşündüren hususlardır.

Cemâlî mahlaslı sanatçıların doğum ve ölüm tarihlerine baktığımızda, söz konusu manzumelerin bulunduğu yazmaların en eskisinin istinsah tarihi olan 955/1548-49'dan önce yaşamış, dolayısıyla bu şiirlerin Cemâleddin İshak el-Karamanî dışında, kendisine ait olabileceği tek bir şair bulunmaktadır. O şair de *Har-nâme* adlı mesnevisiyle tanınan Şeyhî'nin (ö. 832/1429'dan sonra) yeğeni, Bâyezîd CemâlîEfendi'dir (ö. 913-15/1513-15 [?]). Sultan Bâyezîd devrinin (1481-1512) sonlarında öldüğü düşünülen bu Cemâlî'nin divanı İ. Çetin Derdiyok tarafından neşredilmiştir (Kut 1993: 316-317). Derdiyok'un hazırladığı divan tarandığında ilgili şiirlerin burada yer almadığı görülmektedir.⁷

Kaynaklarda, Cemâlî mahlaslı olup mürettep divanı bulunan başka bir kişi daha zikredilmektedir. Asıl adı Seyyid Mehmed Cemâleddin olan ve 1164/1750-51 senesinde vefat eden (Kesik 05.04.2016: 1) bu şairin divanı Nihal Nomer Karaman tarafından yayına hazırlanmıştır.⁸ Bu çalışmaya konu olan manzumeler Seyyid Mehmed Cemâlî divanında da yer almaktadır.

⁷ İ. Çetin Derdiyok tarafından hazırlanan divan için bk. *Cemâlî Divanı (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1998.

⁸ Nihal Nomer Karaman tarafından hazırlanan divan için bk. *Cemâlî Divanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.

Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin *en-Nesâ'ihu's-sûfiyye fî Mevâ'izi'd-dîniyye* isimli eserine yerleştirdiği, aralarında pek çok gazelin de bulunduğu çeşitli Türkçe manzumeleri mevcuttur. Söz konusu meçhul şiirler bu eserdekilerle mukayese edildiğinde konu, tema, dil ve üslûp bakımından benzerlikler taşıdıkları görülmektedir. Dinî- tasavvufî konu ve temaları işleme; edebî sanatlara ender başvurma; vecd ile söylenen mutasavvıfane mısralarda ağır, nasihat verilen yerlerde sade bir dil kullanma; Türkçe arkaik kelimeler bakımından zengin olmabu manzumelerin müşterek özellikleridir.

Bu saydığımız nedenlerden dolayı bu makaleye konu olan gazellerin Cemâleddin İshak el-Karamanî'ye aidiyeti kuvvetle muhtemel görünmektedir.

Şiirlerde Cemâleddin İshak el-Karamanî

Bir şairin kaleme aldığı şiirlerde bazen kendisi hakkında doğrudan bilgi verdiği ya da yazılı bir üründen hareketle müellifinin bazı özelliklerine ulaşmanın mümkün olduğu bilinen bir durumdur. Cemâleddin İshak el-Karamanî, maalesef bilinmeyen şiirlerinde kendi hakkında doğrudan bir bilgi vermemektedir. Bununla birlikte mısralarında kullandığı bazı ifadelerden hareketle onun hakkında tahmine dayalı bazı neticelere ulaşmak mümkündür. Cemâl Halife'nin Halvetî tarikatına mensup bir şeyh olduğu bilinen bir husustur (Öngören 2012: 35). Bununla birlikte zamanında epey meşhur olduğunu ve pek çok müridi bulunduğunu şu iki beyitten çıkartmak mümkündür:

İy meyl iden bu şânuma sıdk-ıla otur yanuma
Cânlar bağışlar cânuma Allâh'ı gel zikir idelüm 12/6⁹

İy vefâ ehli erenler beni konHakk'a uyun
Siz sizi görün e varun bu yüzi yoğı kon a 18/6

Cemâlî'nin şiirlerinde ancak tevazu sahibi bir kişinin kullanacağı pek çok ifade bulunmaktadır.

⁹ Mısraların sonundaki rakamlar ilgili beytin tenkitli metindeki şiir ve birim sırasını işaret etmektedir.

Yâ Rab Cemâlî bendenün setr it 'uyûbın rahm idüp
Bu ümmet içre bula mı kimse o denli mücrimi 39/6

İy 'aceb bencileyin bir dahı âdem ola mı
Tenbel ü bî-gayret ü battâl-i 'âlem ola mı51/1

beyitleri ile 57. manzumenin tüm dizeleri onun alçakgönüllü bir kişiliğe sahip olduğu düşüncesini akla getirmektedir.

Şiirlerinden hareketle Cemâleddin İshak Efendi'nin var olduğunu tahmin ettiğimiz şahsî özelliklerinden biri de hoşgörülü olmasıdır.

Müslim'lere lâıyk budur incitmeye mü'minleri
Küffâra da nâ-hakk yire Mevlâ çü sevmez zâlimi 39/3

beytinde sarfettiği "kâfiri haksız yere incetmemek gerektiği" ifadesini buna delil olarak göstermek mümkündür.

Şekil Özellikleri

İki yazma nüshada Cemâleddin İshak el-Karamanî'ye ait-kasideler hariç- 59gazel ve 1 murabba bulunmaktadır. Gazel nazım şeklinde beyit sayısının 5 ile 9 arasında değiştiği; çoğunlukla 5, 7 veya 9 olduğu ve beyit adedi çift rakamlıların ender bulunduğu bilinen bir husustur (Dilçin 1997: 109).Cemâleddin İshak Efendi'nin söz konusu gazellerinin biri hariç hepsi beş ve daha fazla beyitten oluşmaktadır. Beyit sayısı 4 olan tek gazelde müstensihin bir veya daha fazla beytiherhangi bir nedenle yazmamış olması ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Gazellerin 7 beyitten meydana gelecek biçimde en çok tesis edilmiş olması dikkat çekidir. 59 gazelin 33'ü 7 beyitten mürekkeptir. Tek sayılılar içerisinde 7 beyitlileri 9 gazel ile 9 beyitli, 8 gazel ile 5 beyitliler takip etmektedir.Cemâleddin İshak'ın gazelleri içerisinde beyit sayısı çift olanlar da mevcuttur. Bunların sayısı yukarıda değinilen genel kaniya uygun olarak azdır. Beyitleri çift rakamlı olanlar içerisinde 6 gazel ile 6 beyitliler gelmektedir. Bunun dışında iki gazel 8, 1 gazel de 4 beyitten müteşekkildir.

Murabba' nazım şekli bend adı verilen dört dizelik kıt'alardan meydana gelmektedir. Bu biçimde bent sayısının 3 ile 7 arasında olması gerekmektedir. Cemâl Halife'nin şuan için elimizdeki tek murabba'ı 5 bentten

ibarettir. Bu haliyle söz konusu manzumenin nazım birimi cihetiyle kuralına uygun bir biçimde kaleme alındığını söylemek mümkündür.

Gazel ve murabba' nazım şeklinin karakteristik özelliklerinden birisi aruz vezninin türlü kalıpları ile kaleme alınmalarıdır (Dilçin age: 119). Bu bağlamda Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin söz konusu manzumelerinin tümünde aruz vezni kullanılmıştır. 60 manzume 11 farklı kalıp ile tertip edilmiştir. Bunlar Türk edebiyatında en çok kullanılanlar arasında yer alan, Türkçeye ve Türk edebî zevkine uygun kalıplardır. Cemâlî el-Karamanî 13 şiir ile en çok remel bahrinin *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün* kalıbını tercih etmiştir. Bu kalıbı 11 manzume ile *Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün* ve 9 ile *Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün* kalıbı takip etmektedir. Uzun olarak bilinen bu kalıpların yanında *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün* ve *Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fa'ülün* gibi kısa olanlardan da istifade edilmiştir. 60 şiirin 10'unda kısa kalıplar görülmektedir. Şair *Fa'ülün / Fa'ülün / Fa'ülün / Fa'ülün* gibi Türk edebiyatında nispeten az tercih edilen bir aruz kalıbını sadece bir şiirde kullanmıştır.

Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin bu makaleye konu olan şiirleri toplam 836 mısradan ibarettir. Bu mısraların beşinde veznin aksadığı,¹⁰ birinde de bir hecelik eksiklik olduğu¹¹ görülmektedir. Bunların yanısıra eyvâh kelimesini ivâh, vâveylâyı vâhveylâ, dükkânı dükân, kâseyi kâs, Müslimân'ı Müsülmân biçiminde alması şairin vezin tatbikinde zorlandığı hissini uyandırmaktadır. Bununla birlikte Cemâlî'nin aruzu kullanmadaki başarısının diğer İslâmî Türk edebiyatı şairlerinden düşük olduğunu söylemek haksızlık olacaktır. Söz konusu aruz kusur ve zorlamaları hemen hemen tüm sûfî şairler ile ilk dönem divan edebiyatçılarında görülebilecek türdendir.

Nazmın şekil unsurlarından biri olan kafiye bakımından Cemâlî el-Karamanî'nin şiirlerine bakılacak olursa redif ve uyak ile ilgili kurallara orta düzeyde riayet edildiği görülmektedir. Manzumelerin kafiye dizilişinde gazel nazım şeklinin alamet-i farikalarından biri olan aa, xa, xa, xa... ile murabbanın genel hususiyetlerinden olan aaaa, bbba, ccca... biçiminde

¹⁰ İlgili mısralar için bk. (ilk rakam manzume, ikincisi beyit, üçüncüsü ise mısra sırasını ifade etmektedir.) 2/7/1, 26/2/2, 35/6/1, 45/5/1, 56/3/2.

¹¹ bk. 48/6/1.

bir sıralamaya tamamen uyulmuştur. Redif ve uyakların genel edebî kabuller çerçevesinde bu dizilişin içerisine yerleştirildiğini belirtmek mümkündür. Mısranın sonunda redifi oluşturan ek veya kelimenin olduğu, ondan önce ise kafiye oluşturulan seslerin geldiği bir sıralamanın Türk edebiyatında şairlerce daha çok tercih edildiği bilinmektedir. Cemâleddin İshak el-Karamanî de şiiirlerinin genelinde,

___ bîmâr olmuşam
 ___ fîmâr olmuşam
 ___ nâ-çâr olmuşam
 ___ bî-zâr olmuşam

örneğinde olduğu gibi bu duruma uymuştur.

Bununla birlikte;

___ neşât
 ___ ribât
 ___ ihtiyât
 ___ bisât

örneğinde olduğu gibi bazı manzumelerde redif olmadan doğrudan kafiye kurgulanmıştır. Bu tür şiiirlerin sayısı 7'dir.¹² Ayrıca bazı şiiirlerde Cemâlî, kafiye olmaksızın sadece redifle ses ahengini yakalamaya çalışmıştır. Bu husus toplam 6 gazelde karşımıza çıkmaktadır.¹³

Cemâleddin İshak Efendi'nin bazı şiiirlerde ilk beyitte kurduğu kafiye sistemini diğer beyitlerde bozup başka tasarruflara yöneldiği görülmektedir.¹⁴ Örneğin matla' beyti,

___ dil dile derdin viren dermân virür
 ___ gel dile derdin viren dermân virür

biçiminde olan 7. şiiirin kafiyesini "dile derdin viren dermân virür" redif, "-l" yarım uyak, şeklinde kurarak başlamıştır. Fakat ikinci beyti,

___ gün derdin viren dermân virür

¹² bk. 10, 18, 29, 30, 36, 39, 44. şiiirler.

¹³ bk. 20, 23, 24, 25, 38, 53. şiiirler.

¹⁴ bk. 7, 23, 24, 25, 38, 53. şiiirler.

biçiminde oluşturarak manzumenin kafiyesini kaldırmış, sadece redif bırakmıştır.

Cemâl Halife'nin manzumelerinde uyağın oluşması için iki yerde kelimelerin zorlanması kafiye bakımından dikkat çeken bir noktadır. 27. şiirin 1. beytinin ilk mısrasında "nemâ" kelimesi kafiyenin meydana gelmesi için nümû şekline dönüştürülmüştür. 17. manzumede ise aslı "seyl" olan kelime uyağın ortaya çıkması için "sil" biçimine sokulmuştur.

Bir manzumede sadece redif kullanımı, ilk beyit ile sonra gelenlerin kafiyelerinin farklı olması ve bazı kelimeleri değiştirerek âhenk yakalamaya çalışma genel edebî kabuller çerçevesinde nazım kusuru olarak görülmektedir. Bu durumu Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin İslâmî Türk edebiyatı mensubu oluşu, bu edebiyata dahil olanların sanatı ve edebî kaideleri ikinci planda görmeleri ile açıklamak yanlış olmayacaktır. Ayrıca bu nazım pürüzlerinin Cemâlî'nin çağdaşı olan pek çok şairde de görüldüğünü eklemek gerekmektedir.

Cemâlî el-Karamanî'nin kafiye çeşitlerini tercih ederken geniş yelpazede hareket ettiğini, hemen hemen tüm çeşitlerden yararlandığını belirtmek mümkündür. Kafiye türleri içerisinde şair en çok zengin uyağı kullanmıştır. 31 şiirde görülen bu çeşidi 16 ile tam, 6 ile yarım kafiye takip etmektedir. Cinaslı ve tunç kafiye çeşitleri de bu manzumelerde görülmektedir. Fakat bunlar tüm manzumeye yayılan cinsten olmayıp bir beyit ile sınırlı kalmışlardır. Örneğin;

'İşk odına yanmağı öğren dilâ pervânen
'Aşıka ma'sûk için cân virmege pervâ neden 3/1

beytinde görülen cinaslı uyak aynı gazelin diğer beyitlerinde bulunmamaktadır.

Görsem yüzünü cânâ virsem yoluna cânı
Her kim ki bula bunu pes n'eyesün o ânı 11/1

mısralarında karşımıza çıkan tunç kafiye bu beytin olduğu gazelin diğer kısımlarında görülmemektedir.

Gazel nazım şeklinde tüm beyitlerde tek bir kafiye çeşidi bulunduğu, murabbada ise her birimin farklı kafiye türünden müteşekkil

olabildiği bilinen bir husustur. Nitekim Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin bu meçhul şiirleri içerisinde yer alan tek murabbanın birimleri, değişik uyak çeşitlerinden meydana gelmiştir. Bu bağlamda ilgili murabbanın 1, 2 ve 5. kıt'asında zengin, 3 ve 4. kıt'asında ise tam kafiye görülmektedir.

Musammat adı verilen gazel çeşidinde dize ortalarında iç kafiye bulunur. Baştan ya da ikinci beyitten başlayarak bu eşit parçalardan ilk üçü kendi aralarında uyaklanarak her beyit küçük bir dördlük biçimini alır (Dilçin age: 120). Nazım birimi beyit olan gazelleri, dördlüklerle yazılan halk şiirine yaklaştırmak maksadıyla genellikle tekke şairlerinin tercih ettikleri bu yöntemi Cemâleddin İshak el-Karamanî de kullanmıştır. Cemâlî'nin bilinmeyen şiirleri arasında yer alan 59 gazelin 5'i musammat biçiminde kafiyeleşmiştir.¹⁵

Muhteva Özellikleri

Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin meçhul şiirlerinde işlenen konuların ekseri din ve tasavvuf merkezlidir. Dünyanın faniliği, ayrılık acısı, aşk ızdırabı ve bundan duyulan zevk, ölüm, kaderden şikayet, günahlardan pişmanlık, af dileme, Allah'ın rahmetini talep, Allah'a ibadet, dinî nasihat, nefisle mücadele, tokgözlülük, Allah'a yakarışve tasavvuf Cemâl Halîfe'nin gazellerinde işlenen belli başlı konulardır. Bunlardan din dışı olabilecekler aşk ve sevgiliden ayrılıktır. Fakat söz konusu manzumelerde işlenen aşkın ilâhî aşk, sevgili ile kastedilenin Allah veya Hz. Muhammed olduğu şair tarafından doğrudan belirtilmektedir.

'İşk-iHakk'un kim kaçan virür neşât
Anun için şâd olur ehl-i ribât (10/1)

İy yoğı var eyleyen sultân anup ben bendeni
Tuhfe-i derdi hediye kılâsın diye mi yoh (36/2)

Gâfil olma iy gönül kim Ahmed'unâşıkları
Ardımızlar ana kim hem-sırr-ı Sübhân olmaya (40/6)

¹⁵ bk. 23, 35, 38, 53, 54. şiirler.

Hubb-ı Hudâ'dur eyleyen ser-geşte vü şeydâ bizi
Halk arasında ser-be-ser şûrîde [vü] rüsvâ bizi (46/1)

beyitlerinde geçen “aşk-ı Hak, yoğun var eden sultan, Ahmed'in âşıkları, hubb-ı Hudâ (Allah sevgisi)” bu durumu izah etmektedir.

Yukarıda sıraladığımız konulardan bazıları diğerlerine göre daha çok yerde karşımıza çıkmaktadır. Şairce mühim görüldüğü anlaşılan bazı konular yek-âhenk tarzda meydana getirilen gazelerde tüm beyitlerde işlenmektedir. Örneğin Allah'a yakarış ve ondan rahmet dileme sekiz farklı gazelin tamamında görülmektedir.¹⁶ Dinî nasihat konusu beş gazelin tüm mısralarında dile getirilmiştir.¹⁷Bunların yanı sıra, işlenen günahlardan duyulan pişmanlık¹⁸ ve ölüm¹⁹ ikişer, aşk ızdırabından duyulan zevk²⁰ ise bir gazelde konu edilmiştir. Gazeller arasında yer alan murabbada ise tüm birimlerde gönülden şikayet konusu işlenmiştir.

Bazı konular ise beyit düzeyinde, fakat sıklıkla ele alınmıştır. Ayrılık acısı, dünyanın fâniliği ve nefisle mücadele Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin şiirlerinde çokça karşımıza çıkmaktadır.

Halvetiyye tarikatına mensup birşeyh olan Cemâl Halife,dizelerin tasavvufu terim, konu ve imaj olarak kullanmıştır. Bununla birlikte o, şiirlerini tasavvufî fikirlerini yaymak, müridlerine nasihatler vermek için araç haline getirmiştir.

'Azm-i likâ'u'llâh idüp seyr it fenâ fi'llâhî tâ
Bir gün bekâ bi'llâh ola derdin viren dermân virür 7/5

'İlm-i şerî'at hakkı-çün 'ayn-ı tarîkat hakkı-çün
Hakk-ı hakikat hakkı-çün göster bize didârunu 35/7

beyitlerinde tasavvuf terimlerini kullanan Cemâlî,

Hakk'un cemâlin yâd idüp gel derd-ile hû diyelüm
Yârân-ıla feryâd idüp gel derd-ile hû diyelüm

¹⁶ bk. 9, 24, 25, 29, 31, 35, 43, 57. gazeller.

¹⁷ bk. 12, 14, 32, 54, 56. gazeller.

¹⁸ bk. 23, 58, gazeller.

¹⁹ bk. 4, 34. gazel.

²⁰ bk. 22. gazel.

beyti ile başlayan 53. ve,

İy tâlib-i hubb-ı Hudâkıl ehl-i 'ışka iktidâ
Cân u dili idüp fedâ Allâh'ı gel zikr idelüm

mısraları ile başlayan 12. şiirde hak yolunda sâlik olanlara bu yolun zorluklarını anlatmış, çeşitli öğütler vermiştir.

Cemâlî'nin manzumelerinde tasavvufun işlendiği yerler bu manzumelerle sınırlı olmayup tasavvufî neşveyle söylenmiş pek çok münferit beyite de rastlanmaktadır.

Cemâleddin İshak el-Karamanî söz konusu şiirlerinde yukarıda belirtilen konuları ele alırken çeşitli edebî sanatlardan istifade etmiştir. Cemâlî'nin en çok tenasüp sanatından istifade ettiği görülmektedir. Tenasübü mübalağa, teşhis, tekrir, teşbih, tezat, nida, istifham, telmih, iham, istiare sanatları takip etmektedir. Bunlara şu şekilde birer örnek verebiliriz:

Tenâsüb:

Nefsüni *kesr* it Cemâlî *cerr* idüp *feth* eyle [sen]
Tâ ki kadrün*ref'* ola ben sana hayrunsanaram8/5

Mübâlağa:

Âteş-i hasret ile ehl-i dilün yandüğını
Ger gönül ala dile diye *lisân oda yanar*13/4

Teşhis:

Nefsüm sözümi tutmaz ben didüğüme gitmez
Yüzde birini itmez bin eyler-isem zârî 21/7

Tekrîr:

İnilerem ki inildüm dil ü cândan iniler
Görsen efgânımı kim zâr u figândan *iniler* 2/1

Teşbih:

Şan bu *cihân* bir *kanarakassâb'Azrâ'îl* anun
Destûr olına kabz idüp cânın alup bî-cân ider 4/7

Tezat:

Bu Cemâlî derdmendünderdiçok dil-hastedür
İy 'aceb n'olaydı ger suvaradı *dermân* meni 6/7

Nidâ:

Gel *iy cânburcımın mâhı* gönül ikliminün şâhı
Terahhum eyle bi'llâhi inen arturma hicrânı 5/4

İstifham:

Çok günâh itdüm '*aceb redd ide mi* Rahmân meni
Yohsa rahmet eyleyüp *hoş tuta mı*Hannân meni 6/1

Telmih:

Düşmeni arslan gibi heybetle makhûr itmeyen
Pehlevânlar içre hîç adıyla *Rüstem* ola mı 51/7

Tevriye:

Şekki ırağ idüp yakîn bil *Haksana* senden yakın
Yalvar seni senden ala derdin viren *dermân* virür 7/6

Kapalı İstiare:

Gönlümi şâm ü seher *derdünle*hayrân eyle dost
Cânımı sayf ü şitâ'*ışkunla* sekrân eyle dost 9/1

Bazı kaynaklar tarafından edebî sanat olarak kabul edilen, divan edebiyatının temel muhteva unsurlarından biri olan mazmunlar da Cemâl Halîfe'nin şiirlerinde görülmektedir. Fakat bunların görülme sıklığı divan şiirinde rastlanan kadar çok olmayıp ender olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mazmunlar da;

Bülbül ü dil güli gülzâr-ı cemâlün dileyüp
Her seher nâle kılıp ide nağam niçeye dek 48/4

Çerâğ-ı hüsnine pervânedür dil
O şem'e yanmayanlar nâradüşdi 19/2

beyitlerinde olduğu üzere gül ile bülbül veya şem' ile pervâne gibi sıradan diyebileceğimiz mazmunlardır.

Birer örneğini verdiğimiz bu edebî sanatların temel çeşitler olduğunu ve Cemâlî'nin divan şairlerine nazaran bunları daha az kullandığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Bunun nedeni Cemâleddin İshak Efendi'nin mutasavvıf bir şair olması ve bu yüzden şiiri tasavvufi coşkusu aktarmak ve müridlere nasihat etmek aracı olarak görmesidir.

Halkın kullandığı deyimler ile atasözlerinin edebî mahsüller için önemli muhteva unsurları olduğu bilinmektedir. Başarılı şairler genelde şiirlerini renklendirmek ve anlamı yoğunlaştırmak için bu unsurlardan istifade ederler. Cemâl Halife de gazellerinde özellikle deyimlerden yararlanmıştı. Pek çoğu İlahî aşkın, Allah'a kavuşmaıştiyakının etkisiyle yazılmış bu gazelerde en çok âh çekmek, gözyaşı kan olmak, kanlı yaş dökmek, derdine derman eylemek, yolunda can vermek gibi deyimler kullanılmıştır. Cemâlî'nin gazellerinde bir de atasözü geçmektedir. Söz konusu deyimler ile atasözünü şöyle sıralayabiliriz:

Deyimler:

Acze düşmek 19/7; Affına sığınmak 44/3; Ah çekmek 4/5, 17/4, 20/3, 29/3, 42/1, 42/2, 42/3, 42/4, 42/5, 42/6, 42/7, 44/1, 57/6; Ah vah etmek 57/6; Ar etmek 20/4; Aklını almak 6/5; Araya katmak 6/3; Ateşe atmak 4/3; Ateşe düşmek 19/3; Ayaklar altına döşemek 33/3; Ayıbını örtmek 44/6; Bağrı yanmak 4/3; Bağrını ezmek 34/3; Baş koşmak 41/3; Başa gelmek 47/4; Başı hoş olmak 17/2; Başına bela olmak 15/3; Bel bükmek 59/6; Can ve baş ile meydana girmek 10/2; Can vermek 3/1, 7/3, 8/2, 37/1; Cana kıymak 21/1, 38/3; Canını almak 4/7; Canını bağışlamak 12/6; Cansız düşmek 4/7; Cefa çekmek 22/1; Derde boyanmak 38/2; Derdine derman eylemek 45/6, 54/3; Derdine deva olmak 12/3; Dil dökmek 48/3; Diş bilemek 41/6; Dizini dövmek 59/4; El çekmek 46/4; El uzatmak 15/2; Elinden bir şey gelmemek 20/1; Gaflete düşmek 1/2, 42/1, 42/2, 58/1; Göğsünü germek 59/6; Gönül evini harab etmek 5/3; Göze göz 2/2; Gözyaşı kan olmak 4/1; 5/1, 35/9, 40/5; Hâk ile yeksan etmek 9/6; Halden anlamak 23/5; Hoş tutmak 6/1; İbret almak 27/6, 58/5; İçi dışı dolmak 17/7; İnsafa gelmek 17/, 29/4, 44/1; İşi onmak 18/7; Kana kanmak 8/3;

Kanına susamak 8/2; Kanlı yaş dökmek 2/2, 5/1, 7/2, 33/1, 34/1, 35/9, 40/5; Külahını eline almak 49/2; Meydana girmek 40/3; Meyl etmek 1/5, 12/6, 31/3, 39/1; Nefsine uymak 58/3; Ömrü telef etmek 12/8; Saçını yolmak 26/5; Sakalını eline vermek 26/5; Sermayeyi çürütmek 39/2, 42/5; Şen evi harab olmak 4/1; Şeytana uymak 15/4; Takati tak olmak 42/4; Telef olmak 12/8, 30/4; Toprak başına (olmak) 18/3; Yanmak yakılmak 7/2; Yarar etmek 42/2; Yazık olmak 12/8; Yerle yeksan etmek 4/5, 9/6; Yoluna baş koymak 5/7; Yolunda can vermek 5/7, 11/1; Yüreği yanmak 5/2, 13/1; Yüreğini paralamak 31/4; Yüz döndürmek 27/2, 32/6; Yüzsuyu dökmek 30/2; Yüzü yok olmak 18/6, 51/3; Yüzünü ak etmek 44/5; Yüz karası olmak 57/3.

Atasözü:

Her oğul kim almadı hubb-ı İlâhî'den nasîb
Atalardan hoş meseldür *toğmayaydı anadan* 3/4

Muhteva unsurlarını sergilemeye çalıştığımız bu bölümde son olarak Cemâl Halîfe'nin bunları işleme tarzına kısaca değinecek olursak onun divan şairleri gibi soyut kavramları kullandığını, mecazların ve öznel anlatımın ön planda olduğu bir anlatım yöntemi takip ettiğini belirtmek mümkündür. Onun gazelerinde;

Pür ider rûy-ı zemîn[i] eser-i cûdun-ıla
Rûz [u] şeb kim tolanur yiryüzünü mihr-ile mâh 44/4

örneğindeki gibi somut kavramlar, dış dünya ve tabiatın olduğu mısralar ender görülmektedir.

Dil ve Üslûp

Çeşitli dinî eserler telif etmiş bir tarikat şeyhi olan Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin tasavvuf neşvesini dile getirmek, müritlere yol göstermek, halkı irşat etmek amacıyla şiirlerinkaleme aldığı bunların içeriğinden anlaşılmaktadır. Bu bakımdan söz konusu manzumelerde ilâhî aşk etkisiyle yazılanlar ile dervişlere tasavvufî bilgiler vermek amacıyla kaleme alınanların dili nispeten ağırdır. Vecd ile yazıldığı hissedilen;

İy cümle şey'e mebde' mecmû'-ı halka melce'
Budur du'âya menşe' lutf eyle yâ İlâhî 24/2

Ben garîb âşüfteyi gülzâr-ı 'ışkun nârına
Her seher bülbül-sıfat sûz-ıla nâlân eyle dost 9/3

beyitleri ile dinî-tasavvufî bilgiler içerdiği görülen

Tâ'at it sırren ü cehren Hâlık'a
Ma'siyet kavlen ü fi'lâ eyleme 32/4

Yâ Hayyu yâ Kayyûmu yâ Allâh yâ Rahmân yâ Rahîm
'Avn it ki tağıtdı beni vesvâs-ı Şeytân-ı racîm 30/1

beyitlerinde dilin ağırlaştığı dikkat çekmektedir. Özellikle;

Di Cemâlî her nefes el-hükmü li'llâhi'l-kebîr
Gerçi şer'a çok muhâlif söz ider ölçümler 37/7

İy eyleyen 'ahde vefâ Allâh'ı gel zikr idelüm
Rağmen li-ashâbi'l-cefâ Allâh'ı gel zikr idelüm 12/1

örneklerinde olduğu gibi, şairin İslâmî terminolojide geçen Arapça cümle veya yan cümlecik kullandığı beyitlerde dil ve üslûbun tumturaklı hale geldiği hissedilmektedir.

Bununla birlikte öğüt içeren;

Gözünde yaş bağrunda baş kanlar döküp kıl nâleler
Yanup yakılup dün [ü] gün derdin viren dermân virür 7/1

İy vefâ ehli erenler beni kon Hakk'a uyun
Siz sizi görün e varun bu yüzi yoğı kon a 18/6

gibi beyitlerde dilin diğerlerine nispeten sadeleştiği görülmektedir.

Bazı divan veya tekke şairlerinin şiirlerinde âyet-ikerîme ve hadîs-i şeriflerden iktibaslar yaptığı, bunun da dil ve üslûbu ağırlaştırdığı bilinen bir husustur. Fakat Cemâl Halife'nin gazellerinde âyet ve hadislerden en-der surette alıntı yapılmıştır. 60 şiir içerisinde sadece;

Ana rahm eyle ki rahmet dilesenhalka kamu
Demidür *kün fe-yekûn*hey meded Allâh meded 31/7

beytinde bir âyetten kısa bir parça alınmıştır.

Yite yetmişe 'ömürhayf ki şuğl itmeye dil
Vird-i Hâ Mîm ile Yâ Sîn elümden ne gelür 20/2

beytinde ise sadece sûre isimleri bildirilmiştir.

Cemâleddin İshak Efendi'nin manzumelerinde Arapça orijinal haliyle hadîs-i şerif iktibası bulunmamaktadır. Sadece;

Ölmedin ger ölsevüz ölmekden olmaz bâkümüz
Bu hayât-ıla olur çün zinde rûh-ı pâkümüz 16/1

beytinde Hz. Muhammed'in "Ölüm gelip çatmadan evvel, şehvanî ve nefsanî hislerinizi terk etmek suretiyle bir nevi ölünüz" (el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2:29) sözüne telmih yapılmıştır.

Bu makaleye konu olan Cemâlî el-Karamanî'nin şiirleri Türkçe arkaik kelimeler bakımından oldukça zengindir. 933/1526-27 tarihinden önce yazılan bu şiirlerde şuan Türkçede kullanılmayan pek çok sözcük bulunmaktadır. Manzumeleri dil çalışmaları için önemli kılan bu arkaik kelimeleri ve bunların günümüzdeki karşılıklarını şu şekilde sıralamak mümkündür.²¹

Ağu: Zehir.

Al: Hile, düzen.

Alu: 1- Âciz 2- Aşağı, geri, değersiz 3- Ahmak, aptal, sersem.

Ardmak: Üstüne atmak, dolamak, asmak.

Assı (ası): 1- Yarar, çıkar, kazanç, kâr 3- Faiz.

Berkitmek: Sağlamlaştırmak, pekitmek.

Bolay ki: Ola ki, belki, inşallah.

Buşmak: Öfkelenmek, kızmak.

Dişürmek: Derlemek, toplamak, bir araya getirmek.

Döymek: Dayanmak, katlanmak, tahammül etmek.

Dün: Gece.

²¹ Kelimelerin anlamları *Yeni Tarama Sözlüğü* (Cem Dilçin, TDK Yayınları, Ankara 1983) isimli eserden alınmıştır.

Dürüşmek: 1- Çalışmak, çabalamak, sebat etmek 2- Karşı karşıya gelmek, çarpışmak, mücadele etmek.

Eglemek: 1- Geçirtmek, vakit geçirmek 2- Avutmak, oyalamak.

Göyünmek: Yanmak.

Irak: Uzak.

Issı: 1- Sıcaklık, hararet 2- Sıcak.

İnen: Çok, pek, daha çok, gayet, ziyade.

İrürmek: Ulaştırmak, eriştirmek.

Kaçan: Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, vaktaki, nasıl, ne suretle.

Kamu: 1- Bütün, hep, her 2- Herkes.

Kanara: 1- Mezbaha 2- Üç çatalı kasap çengeli.

Katı: 1- Çok, çok fazla, pek şiddetli, iyice, sıkı, sıkı sıkı, gayet 2- Ağır, acı 3- Haşin, şiddetli, sert, kırıcı.

Od: Ateş.

Olçum: Bilgiç.

Özge: Başka, gayrı.

Sağalmak: Hastalıktan kurtulmak, şifa bulmak, iyileşmek.

Suvarmak: Sulamak, su vermek.

Tana kalmak: Hayret etmek.

Tanmak: Danışmak, istişare etmek.

Taraş: Yağma.

Taş: Dış.

Ton: 1- Elbise, kılık kıyafet 2- Renk.

Yahşi: İyi, güzel.

Yasdanmak: Yaslanmak, dayanmak, kendine yastık edinmek.

Yatlu: Kötü, uğursuz, adi, fena.

Yavlak: Pek, çok, gayet.

Yavu kılmak: Kaybetmek, yitirmek.

Yigrendürmek: İğrendirmek, nefret ettirmek.

Yumak: Yıkamak.

Cemâlî el-Karamanî'nin şiirlerinde şuan ki Türkçede pek kullanılmayan, bu haliyle arkaik şekilde niteleyebileceğimiz bazı ekler de vardır. -sar, -vüz, -üben ve -aru, Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin dizelerinde geçen, ancak şuan ki dilde pek istimal edilmeyen eklerdir. Söz konusu ekler eklendikleri kelimelerle şu halleriyle şiirlerde yer almaktadır: olısar, ölsevüz, eyleyüben, idüben, anaru.

SONUÇ:

Bazı dervişler tasavvufî neşvelerini dile getirmek, müritlerine tasavvufî bilgiler vermek ya da halka dinî nasihatler etmek amacıyla şiirler kaleme almışlardır. Yazdıkları edebî ürünler nedeniyle İslâmî Türk edebiyatına dâhil edebileceğimiz bu kişiler yeterli sayıda manzumeleri olmadığı ya da kendileri uygun görmediği için şiirlerini divan ya da başka bir isim altında toplama, müstakil bir esere dönüştürme ihtiyacı duymamışlardır. Bu tür kişilerin şiirlerinden mecmua, cönk vb. yazılı materyaller sayesinde haberdar olmaktadır. 933/1526-27 yılında vefat eden, Halvetiyye tarikatı şeyhlerinden Cemâleddin İshak el-Karamanî bu tür şiirleri olan şahıslardan biridir. *Onunen-Nesâ'ihu's-sûfiyye fi Mevâ'izi'd-dîniyye* adlı eserinin iki yazma nüshasının sonunda bilinmeyen 60 şiiri yer almaktadır. Bu şiirlerden 59'u gazel, biri ise murabba nazım şekli ile yazılmıştır. Tümü aruz ölçüsüyle yazılan bu manzumelerde kafiye ve ses ahengine orta düzeyde riayet edilmiştir. Şairin aruz ölçüsünü de orta düzeyde başarılı kullandığını belirtmek mümkündür. Dünyanın fânîliği, ayrılık acısı, günahlardan duyulan pişmanlık, nefisle mücadele ve Allah'a yakarış bu şiirlerde en çok işlenen konulardır. tasavvufî terimlerin, İslâmî ifadelerin sıkça kullanıldığı mısralarda ender de olsa edebî sanat ve mazmunlar görülmektedir. İlâhî aşkın cezbesiyle yazılan ve tasavvufî bilgiler içeren dizelerde ağırlaşan dil, halka nasihat etmek amacıyla kaleme alınanlarda ise nispeten sadeleşmektedir. Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin şiirleri Türkçe arkaik kelime ve ekler bakımından oldukça zengindir. Söz konusu manzumelerden hareketle onun zamanında meşhur bir şeyh olduğunu, çok sayıda müridi bulunduğunu, mütevazı, hoşgörülü bir karakter taşıdığını ifade etmek mümkündür.

Cemâleddin İshak el-Karamanî'nin Bilinmeyen Şiirlerinin Tenkitli Metni

1.²²
Ġazel²³

Fā 'ilātün / Fā 'ilātün / Fā 'ilün

Remel: - . - - / - . - - / - . -

1. N'idelüm dünyānuñ işi bu imiş
Dā'imā bükā' bu ħod bir ħū imiş
2. Ġaflet içre 'ayş [u] nüş itmek zi-ĥayf
Uyanunca bir 'abeş uyĥu imiş
3. 'Āĥıl olan şeksizin bildi yaĥın
Dünyenüñ şādîsi hep ĥayĥu imiş
4. Ĥaĥ bunuñ mekrinden eyleye emîn
Yoĥsa bu bir fitnelü cāzū imiş
5. Meyl ider aña cihānda buña nefis
Bilmedi kim meyl idicek ū imiş
6. Var Cemālî terk-i dünyā it ki bu
Āfet-ile ser-be-ser memlū imiş
7. Mā-sivā ĥubbını hep dilden çıkar
Çünki lā-maĥbūbe illā ĥū imiş

²² 153b İ; - M

²³ Nüşhada "Ĥıt'a" olarak yazılan bu başlık, ilgili manzumenin gazel özellikleri taşıması nedeniyle "Ġazel" biçiminde metne dâhil edildi.

2.²⁴
Ve Lehu Eydan²⁵

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün
Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _

1. İñilerem ki inildüm dil ü cāndan iñiler
Görseñ efgānumı kim zār u²⁶ figāndan iñiler
2. H̄asret ile cigerüm h̄ūnı aķar eřküm-ile
Göze göz göz daħı ađlar yaş u ķandan iñiler
3. Eleml cānı görüp derd-i dil ađlar dün ü gün
Bu cihāndan uřanup o da cihāndan iñiler
4. Dilde²⁷ ğamdan bulımaz ğuşşa da yir bir dem ivāh²⁸
Geh mekāndan iñiler ğāh zamāndan iñiler
5. Diler idi ki gönül sırrını il bilmeyedi
Dile düşürdüĝi-çün cāna lisāndan iñiler
6. İñiler āteř-i dil nār-ı cigerden yakılup
Vaķt olur kim göyünüp ol daħı andan iñiler
7. H̄ırfet-i dil çekdi fūrķat-ı cānānı velī²⁹
Bu Cemālī'ye elem derd-i nihāndan iñiler

²⁴ 154a İ; 141b M

²⁵ Ve//Eydan:Kıt'a İ

²⁶ u:- M

²⁷ Dilde:Dille İ

²⁸ Aslı "eyvāh" olan bu kelime mısranın vezne uyması için şair tarafından "ivāh" biçimine sokulmuş olmalıdır.

²⁹ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

3.³⁰Ve Lehu Eydan³¹*Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün**Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -*

1. 'Işık odına yanmağı öğren dilâ pervânenen
'Âşıka ma'sûk için cân virmege pervâ neden
2. Bir kadeh mey-hâne-i 'ışkıdan içen cāmı müdâm
Zevk idüp dilden kodı şormaz mey-i hum-hânenen
3. Zâhidâ ma'zûr tut 'âşıklarun ef'âlini
İstemeñ ayıklarun ahvâlini mestânenen
4. Her oğul kim almadı hubb-ı İlahî'den naşib
Atalardan hoş meşeldür toğmayaydı anadan
5. İy Cemâlî itme zinhâr ehl-i hâle kıl ü kâl
Mürde-dil olma şaķın merdümlik al merdânenen

4.³²Ve Lehu Eydan³³*Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün**Rezec: _ . . _ / _ . . _ / _ . . _ / _ . . _*

1. Vay bu ölüm niçe niçe şin evleri vîrân ider
Cân ü dili mecrûh idüp gözyaşlarını kan ider
2. 'Âkılları mecnûn idüp kâmilleri meftûn ider
'Âşıkları hayrân idüp ayıkların sekrân ider
3. Hâsret yaşıyla dîdeler ma'lûl idüp a'mâ kıılır
Fürkat odıyla sîneler ihrâk idüp süzân ider

³⁰ 154b İ; 137a M³¹ Ve//Eydan:Kıt'a İ³² 154b İ; 138b M³³ Ve//Eydan:Kıt'a İ

4. 'Aklı olup idrāk iden n'eyler bu fāhîr tonları
Çünkü ölüm bugün anı şoyup alup 'üryān ider
5. İllerde vü dillerde āh el-mevt oqınur yazılır
Anuñ için kim hüküm ile 'ālemleri yeksān ider
6. Kimin oğul derdi ile āşüfte vü şeydā kıılır
Kimini qardaş zaḥmı-la şūrîde vü nālān ider
7. Şan bu cihān bir qanara qaşşāb 'Azrā'îl anuñ
Destür olına qabz idüp cānın alup³⁴ bî-cān ider
8. Şol körpecik qızıları dirüp dişürüben kırup
Tennür-ı ğamda anlaruñ yüreklerin biryān ider
9. Çünkü Cemālî dünyenüñ ehli peşimān olısar
Şaḡın 'abes fi'l itme kim āḡir seni pişmān ider

5.³⁵

Ve Lehu Eydan³⁶

Mefā'îlün / Mefā'îlün / Mefā'îlün / Mefā'îlün

Hezec: . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Müselmānlar diñüz bi'llāh benüm gönüm alan qanı
Ki firqatde ciger hündur aqar her dem gözüm qanı
2. Yürek yandı vü yaqıldı firāq odına ser-tā-ser
'Aceb n'ola benüm ḡālüm eger görmez-istem anı
3. Ḥarāb itdi gönül şehrin ser-ā-ser leşker-i ḡasret
'İmāret kıl kerem eyle şehā bu mülk-i vîrānı
4. Gel iy cān burcınuñ māhı gönül ıqlîminüñ şāhı
Teraḡḡum eyle bi'llāhi iñen arturma hicrānı

³⁴ alup:alur İ

³⁵ 155b İ; 143a M

³⁶ Ve // Eydan: Qıt'a İ

5. Ne müşkil hâl olur bu kim temâşâ itmeye her dem
Dü çeşm-i 'âşık-ı miskîn ruh-ı ma'sûk-ı cânânı
6. Eyâ dostlar benüm hâlüm şorarsañuz n'ola dirsiz
Bu hâli düşmene virsün ki kûl görmeye sultânı
7. Reh-i 'ışkında cânânun gönülden kômışam başı
Ya bir gün irişem aña ya yolında virem cânı
8. İlähî luţf-ı cüduñdan şefî' idüp Hâbîb'üñi
Târîkuñda refîk eyle bize imân u³⁷ Kur'an'ı
9. Eger bir harfini cânâ Cemâlî'nün kabûl itseñ
Çıka vaşf-ı cemâlünñden yine bir tâze dîvânı

6.³⁸

Ve Lehu Eydan

*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün**Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -*

1. Çok günâh itdüm 'aceb redd ide mi Raḥmân meni
Yohsa raḥmet eyleyüp hoş tuta mı Ḥannân meni
2. Miḥnet-i dünyâ bugün ğamgîn idüp ağlatdı çok
Luţf idüp Mevlâ yarın eyleye mi ḥandân meni
3. Bu hevâ-yı nefis-ile âdem mi dir insân baña
Hiç araya kıta mı bu hâl ile ḥayvân meni
4. Nefsüm eyle âşinâ kıldı beni 'isyân-ıla
Şöyle kim kaçsam daḥı ister bulur 'isyân meni
5. Ârzü-yı nefis-i müdbir qor mı muḵbil olmağa
'Aqlum alup eyledi ḥayrân [u] ser-gerdân meni

³⁷ imân u:imânı M³⁸ 183a İ; 142a M

6. Yâ İllâhî rahm idüp kahr eyleme luṭf eyle kim
Ehl-i İslâm'ıla yoldaş idine imân meni
7. Bu Cemâlî derdmendün derdi³⁹ çok dil-ḥastedür
İy 'aceb n'olaydı ger şuvaradı dermân meni

7.⁴⁰

Ve Lehu Eydan

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün

Rezec: _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _

1. İy derdmendî-dil dile derdin viren dermân virür
Şerḥ eyle ḥâlün gel dile derdin viren dermân virür
2. Gözünde yaş baḡrunda baş kanlar döküp kıl nâleler
Yanup yakılup dün [ü] gün derdin viren dermân virür
3. Çün ḥaste-dilsin cân virtüp dâr-ı şifâ-yı 'ışka gir
Nefsünden eyleme gel e derdin viren dermân virür
4. 'İşk ateşi düşdi ele saçıldı od her maḥfile
Biz de yanalum derd-ile derdin viren dermân virür
5. 'Azm-i liḳâ'u'llâh idüp seyr it fenâ fi'llâhî tâ
Bir gün beḳâ bi'llâh ola derdin viren dermân virür
6. Şekki ıraḡ idüp yaḳîn bil Ḥaḳ⁴¹ saña senden yaḳîn
Yalvar seni senden ala derdin viren dermân virür
7. Gülzâr-ı 'ışkı yâd idüp yar Cemâlî her seḫer
Zâr u fiḡânda bülbüle derdin viren dermân virür

³⁹ derdi:derd M

⁴⁰ 184a İ; 135a M

⁴¹Ḥaḳ:Ḥaḳḳ'ı İ

8.⁴²*Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün**Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -*

1. Micmer-i sīnemde dil 'ūdın yaqaldan yanaram
Şevk-i şem'-i hüsnuñe yanmaz yirüm bes yanaram
2. Dil şuşayup qanına tığ-i cefāya cān virür
Şanma bir dem kim ciger hūnıyla qana qanaram
3. 'Ays u nūş u dünyeyi yigrendürür zevkıyla
Şehd-i 'ışkuñ kāsına⁴³ bir barmağum kim banaram
4. Şevk odına yan diyü pervānesi fetvā virür
Müfti-i 'ışka kim istiftā idüp ben qanaram
5. Nefsüni kesr it Cemālī cerr idüp fetḥ eyle [sen]
Tā ki qadrüñ ref' ola ben saña ḥayruñ şanaram

9.⁴⁴Ve Lehu Eydan⁴⁵*Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün**Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -*

1. Göñlümi şām ü seḥer derdüñle ḥayrān eyle dost
Cānumı şayf ü şitā 'ışkuñla sekrān⁴⁶ eyle dost
2. Dest-i luṭf-ıla şunup cām-ı maḥabbetden qadeḥ
Bu dil-i mestānemi hem-reng-i mestān eyle dost
3. Ben ğarīb āşüfteyi gülzār-ı 'ışkuñ nārına
Her seḥer bülbül-şıfat sūz-ıla nālān eyle dost

⁴² 185a İ; - M

⁴³ Aslı "kāse" olan bu kelime mısranın vezne uyması için şair tarafından "kās" biçimine sokulmuş olmalıdır.

⁴⁴ 185a İ; 129b M

⁴⁵ Ve//Eydan:- İ

⁴⁶ sekrān:ḥayrān İ

4. Yaķayın cān[ı] çerāġ-ı 'ıŝkuña pervāneves
Göñlümi şem'-i ruħuñ bezminde perrān eyle dost
5. Derdüñüñ derdi ile dermānde olmuŝdur göñül
Dermendüñdür yine derdüñle dermān eyle dost
6. Āfitāb-ı⁴⁷ħüsñüñüñ tā tābına menzil düşür⁴⁸
Bu vücūdum zerresin ħāk ile yeksān eyle dost
7. Cān ü dilden 'āŝıķam rüsvā-yı 'ıŝkuñ olmaġı
Ŗal benüm de sīneme ŝevķuñı iħsān eyle dost
8. Nem ola lāyık velī cān-ı⁴⁹ħakīrüm vireyin
Ĥāne-i dervīŝüñi luţfuñla seyrān eyle dost
9. Çün saña kıldı sefer ķuluñ Cemālī za'f-ıla
Nefs-i düşmen raġmına yolını āsān eyle dost

10.⁵⁰

Ve Lehu Eydan⁵¹

Fā 'ilatün / Fā 'ilatün / Fā 'ilün

Remel: - . - - / - . - - / - . -

1. 'Iŝķ-ıĤakķ'uñ kim kaçan virür neŝāt
Anuñ için ŝād olur ehl-i ribāt
2. Cān u baş-ıla girür 'āŝıķ olan
'Iŝķ meydānına itmez iħtiyāt
3. Ĥoŝ ġanīdür ĥocadur devletlidür
O ki ķabrine düşer yaĥŝı bisāt

⁴⁷ Āfitāb-ı:Üftān-ı M

⁴⁸ düşür:düşü İ

⁴⁹ cān-ı:cān u M

⁵⁰ 186a İ; 149a M

⁵¹ Ve//Eydan:- İ

4. Şanma dünyâyı tutasın kabz-ı bast
Mekr ider ger gösterür hoş inbisât
5. Hoş ‘amel kıl sen rızâ-yı Hağ için
Kılma a‘mâlünle hergiz iştirât
6. Toğrı yüri egri gitme varasın
Müstakîm olan olur ehl-i şırât
7. İste Hağ’dan tâ cemâlin göstere
Çün Cemâlî aña itdüñ irtibât

11.⁵²

Ve Lehu Eydan⁵³

Mef’ulü / Fā’ilātün / Mef’ulü / Fā’ilātün

Muzāri’ : _ _ . / _ . _ _ / _ _ . / _ . _ _

1. Görsem yüzüñi cānā virsem yoluña cānu
Her kim ki bula bunu pes n’eylesün o ānu
2. Deryā-yı ma’rifetden bir kaçtre kim ala dil
Hağ’dan yaña şu gibi olur revān revānu
3. Her kim bezer dükānın⁵⁴ bir kāna el irürüp
Ehl-i zamān içinde ‘ālī olur mekānu
4. Bu āşikāredür kim cem’ itdi dürr-i ‘irfān
‘Ārif olup idindi gencine-i nihānu
5. Şām ü seher Cemālī yabana atmağalbün
Sa’y it beyān dil içre kesb idesin ‘ayānu

⁵² 186b İ; 152a M

⁵³ Ve // Eydan:- İ

⁵⁴ Aslı “dükkan” olan bu kelime vezin icabı “dükān” biçiminde metne alındı.

12.⁵⁵

Ve Lehu Eydan⁵⁶

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün

Rezec: _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _

1. İy eyleyen 'ahde vefâ Allâh'ı gel zıkr idelüm
Rağmen li-aşhâbi'l-cefâ Allâh'ı gel zıkr idelüm
2. Dil rencine uman⁵⁷ şifâ ol 'âşıkân-ı Muştafâ
Bî-reng ü bâ-şıdķ u şafâ Allâh'ı gel zıkr idelüm
3. Çıksun içüñden bed hevâ hem derdüñe olsun devâ
Kuvvetlene cümle kuvâ Allâh'ı gel zıkr idelüm
4. İy tãlib-i hubb-ı Hudâ kıl ehl-i 'ışķa iktidâ
Cãn u dili idüp fedâ Allâh'ı gel zıkr idelüm
5. İhvân-ıla hoş şevķ-ıla yârân-ıla pür-zevķ-ıla
Adın dilüñe sevķ-ıla Allâh'ı gel zıkr idelüm
6. İy meyl iden bu şãnuma şıdķ-ıla otur yanuma
Cãnlar bağışlar cãnuma Allâh'ı gel zıkr idelüm
7. Sen de Cemâlî gel berü qalma dil ehlinden girü
Varmaķ dilersen ilerü Allâh'ı gel zıkr idelüm
8. 'Ömri yazuķķıldıñ telef hayf olmaduñ hayr u halef
Var imdi tüt hüy-ı selef Allâh'ı gel zıkr idelüm

⁵⁵ 187a İ; 153a M

⁵⁶ Ve//Eydan:- İ

⁵⁷ rencine uman:rencine olan M

13.⁵⁸

Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlün

Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _

1. Nice şabr eyleye dil derd ile cān oda⁵⁹ yanar
Ya ne қatlana yürek sîne nihān o da yanar⁶⁰
2. Fūrқati hālını cān kim dile ağlaya yine
Derd ile o da hemīn bu da hemān oda yanar
3. Dil-i 'āşıkda firāқ ile yanan nār-ı nihān
Münkire ola beyān-ıla 'ayān oda yanar
4. Āteş-i ḥasret ile ehl-i dilüñ yandüğünü
Ger göñül ala dile diye lisān oda yanar
5. Nūr illā ki düşe cāna göñülden o zamān
Nār-ı lā ile қamu kevn ü mekān oda yanar
6. İrmeye 'ışk şarābından eger āb-ı ḥayāt
Lā-cerem ḥaste-dilān teşne-lebān oda yanar
7. Ger Cemālī nazar itmeye⁶¹ cemāl ile ḥabīb
Tutuşup cümle celāl ile cihān oda yanar

14.⁶²

Ve Lehu Eyđan⁶³

Mefā'îlün / Mefā'îlün / Fa'ûlün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

1. Dilerseñ bulasın devlet di Allāh
İki 'ālemde ḥoş 'izzet di Allāh

⁵⁸ 187b İ; 152b M

⁵⁹ oda:od İ

⁶⁰ Bu mısra M nüshasında der-kenar olarak bulunmaktadır.

⁶¹ itmeye:itme M

⁶² 190a İ; 126a M

⁶³ Ve//Eyđan:- İ

2. O Raḥmān'dur seni yokdan var iden
Viren her rûz u şeb ni'met di Allāh
3. Vücûduñ pür-şafâ vü şevk olur hem
Dil ü cānuñ bulur lezzet di Allāh
4. Saña Haḫ'dan kerāmetler irişüp⁶⁴
Olasın lâyıḫ-ı ḫurbet di Allāh
5. Dilüñden ḫoma şabr it gerçi ğāfil
Saña nisbet ider cennet di Allāh
6. Yitişse ğuşşa vü ğam Haḫḫ'ı zıkr it
Ḫaçan kim irişe ḫayret di Allāh
7. Dü 'ālemde dilerseñ devlet-i ḫüb
Daḫı luṭf [u] kerem ḫürmet di Allāh
8. Kemāl-i vaşlın umup çün Cemālî
Cemāle eyledük nisbet di Allāh
9. Şafâ-yı sırra⁶⁵ irer ḫalb-i zâkir
Gönülden eyleyüp ḫalvet di Allāh

15.⁶⁶

Ve Lehu Eydan⁶⁷

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. İy ṭabīb-i cān u dil⁶⁸ derdüñle bīmār olmuşam
Ḫıl şifâ bu rence kim muḫtâc-ı tīmâr⁶⁹ olmuşam

⁶⁴irişüp:irsün M

⁶⁵Şafâ-yı sırra:Maḫāmı size İ

⁶⁶ 190b İ; 129a M

⁶⁷ Ve//Eydan:- İ

⁶⁸ cān u dil:dil ü cān M

⁶⁹ muḫtâc-ı tīmâr:tīmāra muḫtâc İ

2. El uzatdum dāmen-i vaşluña hayfā irmedi
Hey meded kıl dostum v'allāhi nā-çār olmuşam
3. Baña biñ dürlü belā benlikden oldı çün şehā
Kırtarıvir kim yüzinden şöyle bī-zār olmuşam
4. Nefs ü şeytān ü hevā cān ü dile hüküm itdiler
Koma şāhum bendeñem maḥkūm-ı ağıyār olmuşam
5. Baña ta'līm ideli ḥüsnüñ kitābın pīr-i 'ışk
Hem ser-i dīvān olup hem sırr-ı tūmār olmuşam
6. Gerçi dillerde ırağam ḥ'ān-ı⁷⁰ vaşluñdan veli
Şakirem bārī hele derdüñle hüşyār olmuşam
7. Kıl Cemālī bendeñüñ cānın cemālüñle feraḥ
Saña rüşendür şehā müştāk-ı dīdār olmuşam

16.⁷¹Ve Lehu Eydan⁷²*Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün**Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -*

1. Ölmedin ger ölsevüz ölmekden olmaz bākümüz⁷³
Bu ḥayāt-ıla olur çün zinde rūḥ-ı pākümüz
2. Nīstī mülkine biz vireli hestī raḥtını
Tağıdup yokluk olupdur var var emlakümüz
3. Rāh-ı bātıldan ki biz itdüğ teḥāşī rüz u şeb
Reh-beri tevfiḳ-ı Ḥaḳ'dur nādī-i ḥāşākümüz

⁷⁰ Her iki nüshada "ḥün-ı" biçiminde yazılan bu kelime anlam icabı "ḥ'ān-ı" olarak metne dâhil edildi.

⁷¹ 191a İ; 154a M

⁷² Ve / Eydan: - İ

⁷³ Burada "Ölmeden önce ölünüz (el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2:29)." biçimindeki hadîs-i şerîfe telmih yapılmıştır.

4. Cüst idüp gülzâr-ı yârı devr ider bülbül-şıfat
Tâ ala hüsni gülinden bu dil-i çâlâkümüz
5. Cân ğamgîn⁷⁴ olalı me'nûs-ı cânân hüznine
Ĝuşsa sensüz hurrem olmaz bu dil-i ğamnâkümüz
6. Ol harem kim maħremân irmez celâli derkine
İy Cemâlî ola mı aña bizüm idrâkümüz
7. Ğasret-ile yâ vü leyte lev dimekden veylî vây
Ger şefâ'at itmeye ol şâhib-i levlâkümüz

17.⁷⁵

Ve Lehu Eydan⁷⁶

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün

Rezec: _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _

1. Ğayfâ hevâ-yı nefis ile yil gibi geçdi 'ömrümüz⁷⁷
Şimden girü inşâf idüp sil⁷⁸ gibi aķar⁷⁹ yaşıyoruz
2. Her kim yürekde derdi var anı sever cânum kıatı
Ol kim cigerde yaşı var hoşdur anuñla başımız
3. Kâl ehli kim ğod-bîn ola kıl deñli dil meyl eylemez
Ğâl ehli kim miskîn ola ol⁸⁰ yârimüz yoldaşıyoruz
4. Bu dâr-ı dünyâda baña hem-dem olalı eşk [ü] âh
Gözüm yiter saķķâ bize yüzüm daĝı ferrâşıyoruz

⁷⁴ ğamgîn:ĝamîn M

⁷⁵ 192a İ; 126b M

⁷⁶ Ve//Eydan:- İ

⁷⁷ 'ömrümüz:yaşıyoruz M

⁷⁸ Osmanlıca lügatlerdeki şekli "seyl" olan bu kelime kafiye icabı "sil" olarak metne alındı.

⁷⁹ aķar:aķa İ

⁸⁰ ol:o İ

5. Gel bü'l-heves olmağı ço var ibn vaqt ol yoğ dime
İhvân-ı dîn ile dürüş tâ olasin qardaşumuz
6. Yu levh-i dilden ğayrdan pāk it riyāzet āb-ıla
Mercū ki resm-i ismini naqş⁸¹ eyleye naqqāşumuz
7. Şem'-i cemālî pertevi yaqsın dili pervānevār
Şāyed Cemālî nūr-ıla tola içümüz taşımız

18.⁸²Ve Lehu Eydan⁸³*Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün**Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _*

1. Pādişāhum quluñam yalvaruram ben de saña
Umaram qahrı koyup luř idesin sen de baña
2. Yire gündüz düşerem gün yüzünüñ şevkıyla
Giceler yaş dökerem ay da qalur gökde taña
3. Dilde kim⁸⁴ āteş-i derd olmaya topraq başına
Ger hevā-yı nefes-i bāridi⁸⁵ esse şu toña
4. Kalb-i maqlūba musaḥḥar oluban nefsi le'im
İnkılāba birağur gāh o yaña gāh bu yaña
5. Mebde'in bilmeye şol kim o ma'ādin bula mı
'İlmi olmayan o ki hīç ola mı fehmi şuña
6. İy vefā ehli erenler beni qoñ Ḥaqq'a uyuñ
Siz sizi görüñ e varuñ bu yüzi yoğı qoñ a
7. Melikā her ki Cemālî quluña ide du'ā
Sen 'ināyet qıl aña tâ ki anuñ işi oña

⁸¹naqş:nefs İ⁸² 192b İ; 140b M⁸³ Ve//Eydan:- İ⁸⁴ Dilde kim:Dildeki İ⁸⁵ nefes-i bāridi:bārid-i nefesi İ

19.⁸⁶
Ve Lehu Eydan⁸⁷

Mefâ'ülün / Mefâ'ülün / Fa'ülün
Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

1. Göñül ağyârı koyup yâra düşdi
Zihî devlet kim ol dildâra düşdi
2. Çerâğ-ı hüsnine pervânedür dil
O şem'e yanmayanlar nâra⁸⁸ düşdi
3. Cemâli gülşenine 'andelîbem
O büyü tuymayanlar hâra düşdi
4. O kim bîmâr-ı 'ışk oldı sağaldı
Bu derdi bilmeyen tîmâra düşdi
5. Maḥabbet şevk[ı] düşüp ol ikiye⁸⁹
Biri şem'e biri gülzâra düşdi
6. Cemâlî'yi cüdâ itme Hudâyâ
Kimi ayırduñ ol âvâre düşdi
7. Eger olmasa senden çâre nâçâr
Hemân dün [u] denî bî-çâre düşdi

20.⁹⁰
Ve Lehu Eydan⁹¹

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün
Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _

1. Nâr-ı ḥasretle yanar sîne elümden ne gelür
Ger bu miḥnetle gerem sîne elümden ne gelür

⁸⁶ 193a İ; 126a M

⁸⁷ Ve//Eydan:- İ

⁸⁸ nâra:menâra M

⁸⁹ ikiye:ikisi M

⁹⁰ 193b İ; 143b M

⁹¹ Ve//Eydan:- İ

2. Yite yetmiş 'ömür⁹² hayf ki şuğl itmeye dil
Vird-i *Hā Mīm* ile *Yā Sīn* elümden ne gelür
3. Erba'ini giçecek vaqt idi inşâf idem âh
İtmedüm ireli hamsîne elümden ne gelür
4. Dil dilerdi ki giye hırka-i 'uşşâkı bu nefis
'Âr ider faqr pelâsına elümden ne gelür
5. Nefse direm ki kabâyı ço ya gey sen de 'abâ
Kıyamaz özge libâsına elümden ne gelür
6. Direm iy nefis ki şer' ehline bakħakķı gözet
Nazar-ı 'örf ünâsına elümden ne gelür
7. Dâr-ı dünyâda hevâ burcına bünyâd ideli
Sa'y-ı ihkâm-ı esâsına elümden ne gelür
8. Bu Cemâli'ye⁹³ 'aceb ola mı tevfiķ refiķ
Ger vara 'âşî Hudâ'sına elümden ne gelür
9. Luţf-ı haķķ-ıla hüdâ şayķalı mir'ât-ı dilüñ
Ger cilâ virmeye pâsına elümden ne gelür

21.⁹⁴

Ve Lehu Eydan⁹⁵

Mef'ülü / Mefâ'ilün / Mef'ülü / Mefâ'ilün

Muzâri': _ . / _ . _ _ / _ . / _ . _ _

1. Hey nefsüñe gel kıyma sev cân-ıla dildârı⁹⁶
Dildârı ne var kıyma deyyârı vü seyyârı
2. Her kim sever ol yârin dimeye bugün yarın
Terk eyleyevâr varın istemeye aġyârı

⁹² Osmanlıca lügatlerdeki şekli " 'ömr" olan bu kelime vezin icabı " 'ömür" olarak metne alındı.

⁹³ Cemâli'ye: Cemâli'ne M

⁹⁴ 194a İ; 145b M

⁹⁵ Ve//Eydan:- İ

⁹⁶ dildârı:hâldârı M

3. İy haste-dil ol nālân derdüñe dile dermân
Tâ ide tabīb-i cān bīmārına tīmārı
4. Direm saña hocam ben kaçma fuķarādan sen
Olur ğanī şoĥbetden her kim kıya inkārı
5. Pervāne gibi uyan 'ıřķ āteşine düş⁹⁷ yan
Derdine gel e boyan yāri dileyüp bārı
6. Gel sen de Cemālī var yāri dileyüp yol var
Her şām ü seher yalvar tā eyleye Ħaķ yārı
7. Nefsüm sözümü tıtmaz ben didüğüme gitmez
Yüzde birini itmez biñ eyler-istem zārı

22.⁹⁸

Ve Lehu Eydan

*Mef'ülü / Mefā'tlü / Mefā'tlü / Fa'ülün**Hezec: _ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _*

1. Ol kân-ı kerem cāna cefā kılsa vefādur
Luţf eyleyüben ķahr ide ger 'ayn-ı şafādur
2. Bīmārına tīmār⁹⁹ idüben çün vire derdi
Bī-çāre göñül ĥastesine maĥz-ı¹⁰⁰ şifādur
3. Dil şıĥhati-çün¹⁰¹ derdin umar ehl-i maĥabbet
Kim cāna şifā olduĝı bī-reyb ü¹⁰² ĥafādur

⁹⁷ düş:sen İ⁹⁸ 195a İ; 128b M. Gazel olduĝu belirtilen bu manzumenin beyit sayısı dördttür. En az beş beyitten oluşması gereken gazel nazım şekline uymayan bu durumun nedeni şairin nazım kurallarına riayeti çok önemsememesi veya müstensihin var olan beşinci beyiti herhangi bir nedenle yazmamasıdır.⁹⁹ Bīmārına tīmār: Tīmārına bīmār İ¹⁰⁰ maĥz-ı: maĥzā İ¹⁰¹ şıĥhat-içün: şoĥbet-içün İ¹⁰² ü:- İ

4. Gel imdi dürüş sağlığa yaşdanma Cemālī
Fikr eyle ecel yaşduğunu kim be-kaḫādur

23.¹⁰³

Ve Lehu Eyḏan¹⁰⁴

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün

Rezec: _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _

1. Yoḫ bende lāyık bir¹⁰⁵ 'amel ḫayfā ki inşāf itmedüm
Dün gün işüm ṭül-i emel ḫayfā ki inşāf itmedüm
2. Sevdāya dönder himmetüm yoḫ rüz u şeb bir 'ibretüm
Gıtdi dükendi ḡayretüm ḫayfā ki inşāf itmedüm
3. Dā'im günāh işüm hemān gelse ecel virmez emān
Yoḫdur ḫisāba ḫod gümān ḫayfā ki inşāf itmedüm
4. 'Ömrüm dükendi lehv-ile fi'lüm ḫaṭādur sehv-ile
Ḳavlüm ṭoludur laḡv-ile ḫayfā ki inşāf itmedüm
5. Bilmez Cemālī ḫālını añmaz ölüm aḫvālını
Ya āḫiret ehvālını¹⁰⁶ ḫayfā ki inşāf itmedüm

24.¹⁰⁷

Ve Lehu Eyḏan

Mef'ülü / Fā'ilātün / Mef'ülü / Fā'ilātün

Muzāri': _ _ . _ / _ . _ _ / _ _ . _ / _ . _ _

1. Sensün benüm penāhum luṭf eyle yā İläḫī
Raḫm ıssı pādişāhum luṭf eyle yā İläḫī

¹⁰³ 201a İ; 141a M

¹⁰⁴ Ve//Eyḏan:- İ

¹⁰⁵ lāyık bir:bir lāyık M

¹⁰⁶ ehvālını:aḫvālını İ

¹⁰⁷ 201a İ; 146b M

2. İy cümle şey'e mebde' mecmû'-ı halka melce'
Budur du'âya menşe' luṭf eyle yâ İlähî
3. Ger olmasa hidâyet senden daḥı 'inâyet
Yoḡdur kuşûra gâyet luṭf eyle yâ İlähî
4. 'Äli¹⁰⁸ harem velisün vâli 'izâm 'alisün
Bi-hadd kerem ganîsün luṭf eyle yâ İlähî
5. Virdüñ ezel çü taşdıḡ vir yine nefse tevfiḡ
Tâ ire rûḡa taḡḡıḡ luṭf eyle yâ İlähî
6. Kıl 'âmil-i şerî at hem 'âlim-i tarîkat
Maḡşüdumuz ḡaḡıḡat luṭf eyle yâ İlähî
7. Biz ḡullaruña iy Haḡ sensün mu'in-i muṭlaḡ
İster Cemâli yavlaḡ luṭf eyle yâ İlähî

25.¹⁰⁹

Ve Lehu Eydan

Mef'ûlü / Fâ'ilâtün / Mef'ûlü / Fâ'ilâtün

Muzârî': _ _ . / _ . _ _ / _ _ . / _ . _ _

1. Ben eyledüm ḡaṡalar kıl maḡfiret İlähî
Senden yine 'aṡalar kıl maḡfiret İlähî
2. Bir nefsine esîrem dil-ḡaste vü kesîrem
Luṭfuñ añaru direm kıl maḡfiret İlähî
3. İy raḡmet ıssı Raḡmân viy raḡm idici sultân
Sensün ḡamuya Mennân kıl maḡfiret İlähî
4. İşüm ḡünâh u 'işyân her dem ḡaṡa vü nisyân
Taḡvâ tonunda 'uryân kıl maḡfiret İlähî
5. İy ḡâdir [ü] penâhum maḡfî degül ḡünâhum
Budur dün ü ḡün âhum kıl maḡfiret İlähî

¹⁰⁸ 'Äli: 'Ällî M

¹⁰⁹ 201b İ; 147a M

6. Yâ Râhîme'l-mesâkîn kuluñ Cemâlî miskîn
Umar ki görmeye kîn kıl mağfîret İlahî

26.¹¹⁰

Ve Lehu Eydan

Mefâ'ülün / Mefâ'ülün / Fa'ülün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

1. Göñül âvâre olmak hey ne müşkil
İşinden kişi kalmak hey ne müşkil
2. Mağabbet baħrini koyup olup göl
Hamâkat gölüne talmak hey ne müşkil¹¹¹
3. Zihî kul itmeyüp Mevlâ'ya tâ'at
İtâ'at nefse kılmak hey ne müşkil
4. Geyüp fâħir şiyâb-ı bî-şevâbı
Keçesin şuya şalmak hey ne müşkil
5. Bugün virüp şakalın nefis eline
Yarın saçını yolmak hey ne müşkil
6. Dil öñdin bir şafâ bulmak Cemâlî
Şoñında yavu kılmak hey ne müşkil

27.¹¹²

Ve Lehu Eydan

Mefâ'ülün / Mefâ'ülün / Fa'ülün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

1. Zihî kaldı beden neşv ü nümûdan¹¹³
Ser-â-ser aqdı¹¹⁴ gitdi kara müdan

¹¹⁰ 202a İ; 150a M

¹¹¹ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

¹¹² 202b İ; 150a M

¹¹³ Aslı "nemâ" olan bu kelime şair tarafından kafiye icabı "nümû" biçimine sokulmuş olmalıdır.

¹¹⁴ M nüshasında bu kelimenin ilk harfi olan elif (l) yazılmamıştır.

2. Baña vech ola¹¹⁵ ki yüz döndürem çok
Ta'âm ü şerbet ü helvâ vü şudan
3. Yaraşur kim koyup ben hâyı hūyı
Şafâlar kesb idem Allāhu Hū'dan
4. Dirîğâ kim kesilmez nefsi ser-keş
İçerü taşra olan yatlu hūdan
5. Şarâb-ı 'ışk[ı] her kim nūş ider qor
Meyi dilden çeker ol al sebūdan
6. Cemâlî 'ibret almaduñ aludan
Naşîhat bârî alsañ bir uludan

28.¹¹⁶

Ve Lehu Eydan

Fâ 'ilatün / Fâ 'ilatün / Fâ 'ilün

Remel: - . - - / - . - - / - . -

1. Āh 'ömrüm geçdi kıl ü qāl ile
Şevq u zevqum yoq dañı bir hāl ile
2. Mekk ile hayr añladur şerri bu nefsi
Aldayup alur beni biñ al ile
3. Dilde kim çok¹¹⁷ ola fikr-i cāh u māl
Kim me'ālî aña bu amāl ile
4. Çok olan ef'āl [ü] aqvālinde 'ayb
Haqq'a nice vara bu ahvāl ile
5. Olmayup iqdāmına¹¹⁸ sâbit-ka-dem
Haq yolında mühmilem ihmāl ile

¹¹⁵ ola:oldı M

¹¹⁶ 203a İ; 151a M

¹¹⁷ çok:çoğ İ

¹¹⁸ iqdāmına:iqdām-ıla M

6. Māl ile varan degül kabre ğanī
Hoca oldur kim vara a'māl ile
7. o Cemālī lezzet-i dūnyāyı kim
Çok ađular iurur az bal ile

29.¹¹⁹

Ve Lehu Eyđan

*Fā 'ilātūn / Fā 'ilātūn / Fā 'ilūn**Remel: - . - - / - . - - / - . -*

1. İy nevāl-i ni'meti çokھاqq İlāh
Kullarına luf idici pādiāh
2. Baña ihsān eyleyüp kıl mađfiret
Kim¹²⁰ iñen çok eyledüm cürm ü günāh
3. Her günāhu işledi çün nefsi-şüm
Yaraşur gelse yürekden her gün āh
4. Eyle kalbin şāfi yā Rab ben kuluñ
Tā ki inşāf ide nefsum gāh gāh
5. Baqmazam dūnyā vü uđrā āhara
Çünkü sensün evvel ü āhir penāh
6. Bu Cemālī bendeñüñ taşiri çok
Vay aña ger olmaya senden nigāh

30.¹²¹

Ve Lehu Eyđan

*Müstef'ilūn / Müstef'ilūn / Müstef'ilūn / Müstef'ilūn**Rezec: _ . . _ / _ . . _ / _ . . _ / _ . . _*

1. Yā Hayyu yā ayyūmu yā Allāh yā Raħmān yā Raħīm
'Avn it ki tağıtdı beni vesvās-ı Şeytān-ı raçīm

¹¹⁹ 204a İ; 150b M¹²⁰ Kim:Ki İ¹²¹ 217b İ; 125b M

2. Nefs[üm] hevâsına uyup yüzüm şuyın dökdi yire
Şehvet odı yaqdı dili luţf it söyündür yâ Kerîm
3. Dün gün dil [ü] tende olan fâsid emel¹²² kâsid 'amel
Kavlüm seniyy fi'lüm denî taşum şahîh içüm saķîm
4. Hayfâ ki sîret şürete uymaz geđer 'ömr ü telef
Kurtar tarîķ-ı fitneden göster şırâţ-ı müstaķîm
5. Göñlüm çatı kalb oldı hayf yir ni'metüñ¹²³ şükr eylemez
Yevm-i hisâbı fikr idüp dimez su'âl olur na'im
6. Yâ Rab Cemâlî bendeñe ihsân idüp tevfiķ vire
Tâ hazretüñe vara ol¹²⁴ aķir diye kalb-i selîm

31.¹²⁵

Ve Lehu Eyđan

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _

1. Nefsüm itdi dili dün hey meded Allâh meded
Cânı ğod kıldı zebün hey meded Allâh meded
2. Nüşâ-i 'örfe düşüp şerĥ idüben yazup oķur
Kıldı bu şer'i mütünhey meded Allâh meded
3. Rüz [u] şeb şayf u¹²⁶ şitâ bâtıla meyl eyleyüben
Bulmadı ĥaķķa sükün hey meded Allâh meded
4. Baĥrumı yaralayup yüregümi paralayup
Cigerüm eyledi ĥün hey meded Allâh meded

¹²²emel:fi'l M

¹²³ĥayf//ni'metüñ:bu ni'metüñe M

¹²⁴vara ol:ol vara M

¹²⁵221a İ; 136b M

¹²⁶u:- M

5. Dürli dīvānelik¹²⁷ eyler deli nefsum dün [ü] gün
Ki cünün oldı fünün hey meded Allāh meded
6. Bu Cemālî kuluña eyle hidāyet kerem it
İrmedin reyb-i menün hey meded Allāh meded
7. Aña raḥm eyle ki raḥmet dileseñ ḥalka kamu
Demidür kün fe-yekün¹²⁸ hey meded Allāh meded

32.¹²⁹

Ve Lehu Eydan

*Fā 'ilātün / Fā 'ilātün / Fā 'ilün**Remel: - . - - / - . - - / - . -*

1. İy gönül gel var 'alälā¹³⁰ (?) eyleme
Geh terennüm geh telälā eyleme
2. Cān ü dilden yāri sev aḡyāri ko
Ḥubb-ı gayrı Ḥaḡ Te'ālā eyleme
3. İste Mevlā'yı vü Leylā'yı ko var
Hem-çü Mecnün vāh-veylā¹³¹ eyleme
4. Ṭā'at it sırran ü cehren Ḥālîḡ'a
Ma'şiyet ḡavlävü fi'lā eyleme
5. Virme dil dünyāya 'uḡbāyı ḡoyup
Ḥubb-ı ednā buḡz-ı a'lā¹³² eyleme
6. Miḡnete yüz dönderüp sen rāḡata
Merḡabā ehlen ve sehlā eyleme

¹²⁷ dīvānelik:dīvāneligi M

¹²⁸ Burada *Yâsîn Sûresi* 82. âyete telmih yapılmıştır.

¹²⁹ 221b İ; 142b M

¹³⁰ 'ulälā:aḡlā lā M

¹³¹ Aslı "vā-veylā" olan bu kelime mısranın vezne uyması için şair tarafından "vāh-veylā" biçimine sokulmuş olmalıdır.

¹³² ednā / a'lā:a'lā buḡz-ı ednā İ

7. Virsedî Mün'im ni'am diyüp ne'am
İrsedi derd ü belâ lâ eyleme
8. Ehl-i hazz ol bir kadeh iç rāh-ı 'ışk
Ġaflet-i kadh-ı mu'allā eyleme
9. Zühd-i maḥzı ko Cemālî eyle kesb
Şevk-ı Mevlâ terk-i evlâ eyleme

33.¹³³

Ve Lehu Eydan

*Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'iliin**Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -*

1. Gideyin yine Ḥabīb'üm ben bu kara baş-ıla
Yoldaş olup gözlerümden yol yol akan yaş-ıla
2. Ġurbete atdı beni çün bād-ı 'ışkuñ çarḥvār
Çarḥ urayın yollar üzre ayağ-ıla baş-ıla
3. Düşeyin ayaklar altına firāk u derd ile
Hem-ser olup yolda her bir toprağ-ıla taş-ıla
4. Kime kim 'ışkuñ enis ü yār ola yād eyleyüp
Egmez hergiz anı ata ana kardaş-ıla
5. Kanda kim varam senüñ 'ışkuñ enis [ü] yār idem
Kılmayam kıl deñlü şoḥbet bir göz-ile kaş-ıla
6. Devletinde 'ışkuñuñ hoş 'ayş [u] nüş idem müdām
Dil kebābın gözyaşın yiyem içem her aş-ıla
7. Sağda solda gözyaşı önümde āh içümde derd
'Ālemi seyrān idem bu bir niçe yoldaş-ıla
8. Dilerem biñ cān-ıla şāhā ki fetḥ ide temām
Leşker-i 'ışkuñ bu dil iklimini taraş-ıla¹³⁴

¹³³ 222a İ; 130b M¹³⁴ Bu beyit M nüshasında bulunmamaktadır.

9. Pâdişâhâ kullaruñ tağlarca ahvâl iltecek
Bu Cemâlî varsadı bir dâne-i haşhaş-ıla

34.¹³⁵

Ve Lehu Eydan

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _

1. Yine yaqduñ dil ü cânlar hey ölüm hây ölüm
Vay ne dökdün yaş u qanlar hey ölüm hây ölüm
2. Çün düşürdüñ gülünü bülbül-i şürîdelerüñ
Tutdı etrâfı¹³⁶ fiğânlar hey ölüm hây ölüm
3. Körpecük kızıların bağrın ezüp kan iden
Nice döysün buña cânlar hey ölüm hây ölüm
4. Dürlü dürlü tonanup bayram iderlerdi ferağ
Şu qara yirde yatanlar hey ölüm hây ölüm
5. Yire dökdün yüzi gülleri varaqlar gibi sen
Ki döker bād-ı hazānlar hey ölüm hây ölüm
6. Kanı 'âlimler ü hâfızlar u şüfî kişiler
Ya o maḥbûb-ı cihānlar hey ölüm hây ölüm
7. Yazan eller oqıyan diller ü o bülbüller
Ya ḥod ol tâze cüvānlar hey ölüm hây ölüm
8. Āl-i 'Osmāndan olan bāğ-ı¹³⁷ bahā mīveleri
Ya ḥod Āl-i Karamanlar hey ölüm hây ölüm
9. Diyemez derdüñi diller bu Cemâlî diye mi
Döyemez aña lisānlar hey ölüm hây ölüm

¹³⁵ 223a İ; 137b M

¹³⁶ etrâfı:etrâf M

¹³⁷ bāğ-ı:bāğ u Ā

35.¹³⁸

Ve Lehu Eydan

*Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün**Rezec: _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _*

1. Yâ Rabbi zâtuñ haqqı-çün göster bize dîdâruñı
Cümle şifâtuñ haqqı-çün göster bize [dîdâruñı]
2. Münzel kelâmuñ haqqı-çün mürsel gulâmuñ haqqı-çün
Dârü's-selâmuñ haqqı-çün göster bize dîdâruñı
3. Nür-ı cemâlün haqqı-çün nâr-ı celâlün haqqı-çün
Sırr-ı vişâlün haqqı-çün göster bize dîdâruñı
4. Hubb-ı Muḥammed haqqı-çün 'irfân-ı Ahmed haqqı-çün
Ol 'âlî ma'bed haqqı-çün göster bize dîdâruñı
5. Kırb-ı melekler haqqı-çün qadr-i felekler haqqı-çün
Gerçek dilekler haqqı-çün göster bize dîdâruñı
6. Mūsâ'nun tūr haqqı-çün İsrâfil[ün]şür haqqı-çün¹³⁹
Muḥammed'[ün] nūr haqqı-çün göster bize dîdâruñı
7. 'İlm-i şerî'at haqqı-çün 'ayn-ı tarîkat haqqı-çün
Haqq-ı haqqıkat haqqı-çün göster bize dîdâruñı
8. 'Uşşâk-ı fikrün haqqı-çün 'ubbâd-ı şükrün haqqı-çün
Dolâb-ı zikrün haqqı-çün göster bize dîdâruñı
9. Yâ Rab Cemâlî'nün özi kan yaşlar akıdur gözi
Öñdin soña budur sözi göster bize dîdâruñı

¹³⁸ 223b İ; - M¹³⁹ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

36.¹⁴⁰

Ve Lehu Eydan

*Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün**Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -*

1. Sınemi kılduñ siper tır-i belāya rûhum oğ
Çün każāya kałkan itdüñ kałbüm oldu hoş şüh
2. İy yoğı var eyleyen sultān añup ben bendeñi
Tuħfe-i derdi hediye kılasın diye mi yoğ
3. Düz eger boz bir bināyı ez'afuz kudret senüñ
Hep musaħħar emrüne şıbyān ü şübbān ü şüyüh
4. Derdmendüñ derdi ne şordum şifā ne didi derd
Derdmendler kim belā tıbbında buldılar vüsüh
5. İy Cemālī şābir ol bel şākir ol Hağ emrine
Kim gelen gitdi gider ger Ādem ü Nühhonuğ

37.¹⁴¹Ve Lehu Eydan¹⁴²*Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün**Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -*

1. Cem' olup her yañedan bāligler ü ma'şūmlar
Cān virüp cānān-içün kıldı sefer merħūmlar
2. Bu fenā dāri[n]koyup dār-ı beķāya gitdiler
Kaldı ata ana kařdaş derd-ile mağmūmlar
3. Toğranup¹⁴³ nāzik cigerler pāre pāre kañ olup
Şekl-i zibālar bozulmuş şanasın mesmūmlar

¹⁴⁰ 224b İ; 153b M¹⁴¹ 241a İ; 138a M¹⁴² Ve//Eydan:- İ¹⁴³ Toğranup: Toğrayup İ

4. Haste tenler beste diller teşne lebler zahm-ıla
İçlerinüñ âteşinden kurumuş hulkûmlar
5. Kanı ol ana diyüp baba diyen cân pâreler
Yüzleri görünmez oldı şanasın ma'dümlar
6. Hey kanı ol tütüiyân [ü] bülbülân-ı maħfilân
Yâhu¹⁴⁴ şem'-i meclisân ol luţflar ma'lûmlar
7. Di Cemâlî her nefes el-ħükümü li'llâhi'l-kebir
Gerçi şer'e çok muħâlif söz ider oçumlar

38.¹⁴⁵

Ve Lehu Eydan¹⁴⁶

Mef'ülü / Mefâ'tlün / Mef'ülü / Mefâ'tlün

Muzâri': _ _ . / _ . _ _ / _ _ . / _ . _ _

1. Luţf itmez-ise Raħmân ħâlüm n'ola vâ-veylâ
Ger kahr ide o Deyyân ħâlüm n'ola vâ-veylâ
2. Uyħudan uyanmadum 'ışk odına yanmadum
Derdine boyanmadum ħâlüm n'ola vâ-veylâ
3. Cân ü dile kıymadum 'aşıklara uymadum
Yollarını tuymadum ħâlüm n'ola vâ-veylâ
4. Hağ'dan umaram yine raħm ide bu miskîne
Ger suçlu gerem sine¹⁴⁷ ħâlüm n'ola vâ-veylâ
5. İy raħmeti çok Raħmân kıl kullaruña ihsân
Ger itmeyesin ğufrân ħâlüm n'ola vâ-veylâ
6. Toğrı yola gitmedüm gidenlere yitmedüm
İtdüklerin itmedüm ħâlüm n'ola vâ-veylâ

¹⁴⁴ Yâhu:Yâhüd M

¹⁴⁵ 241b İ; 144b M

¹⁴⁶ Ve//Eydan:- İ

¹⁴⁷ gerem sine:kerem ıssına M

7. Bâtl işi cāhivār sen itme Cemālī var
Gel bir diye 'aqluñ var hālüm n'ola vā-veylā

39.¹⁴⁸

Ve Lehu Eydan¹⁴⁹

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün

Rezec: _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _

1. Hakk'a şu¹⁵⁰ kim meyl eylemez hakkā ol olmaz ādemī
Hayvāndur ol insān degül çün zāyi' eyler her demi
2. Sermāye[yi] kāsīd metā' alup çürüdüñ aşsı ne
Tācir olan sevmez ziyān devlet bilür bu mevsimi
3. Müslim'lere lāyık budur incitmeye mü'minleri
Küffāra da nā-hakk yire Mevlā çü sevmez zālīmi
4. Fısk u¹⁵¹ fücür u ma'siyet zulm idesin sen çok bugün
Anda varup bilmeyesin bulmayasın yarın he mi
5. Nefsüñ saña dir ola kim n'eylerseñ eyle nesne yok
Bu söz degül dir 'aqluñ sen şanma hālī 'ālemi
6. Yā Rab Cemālī bendeñüñ setr it 'uyübın rahm idüp
Bu ümmet içre bula mı kimse o deñli mücrimi
7. Sensün ğumümü keşf iden yā Ferd ü Keşşāfe'l-kürüb
Biz kullaruñdan luṭf idüp def' eyle yarın her ğamı¹⁵²

¹⁴⁸ 242b İ; 146a M

¹⁴⁹ Ve//Eydan:- İ

¹⁵⁰ şu:şol İ

¹⁵¹ u:- M

¹⁵² Bu beyit İ nüshasında bulunmamaktadır.

40.¹⁵³
Ve Lehu Eydan¹⁵⁴

Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün

Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. N'eyleyem şol gönli kim derdüñle hayrân olmaya
Ya n'idem şol cânı kim sen cânâ kırbân olmaya
2. Varmayam şol bezme kim anda mey ü mül¹⁵⁵ içmeyem
Girmeyem şol cem'e kim 'uşşâk-ı mestân olmaya
3. Gelmesün araya ol kim cân u baş endiş ider
Girmesün meydâna ol kim merd-i meydân olmaya
4. Āh u zārī nâle kıl müştâk-ı hüsn-i yâr-iseñ
Gül temâşâ eylemez bülbül ki nâlân olmaya
5. Ağlasun şâd olmasun maḥzûn olup leyl ü nehâr
Kim ki kıan yaş akıdup hüsnüñle hayrân olmaya
6. Ğâfil olma iy gönül kim Aḥmed'ün âşıkları
Ardımızlar aña kim hem¹⁵⁶-sırr-ı Sübhân olmaya
7. Bu Cemâlî bendeñi vaşl it cemâlüne şehâ
Bârî nisbetde anuñ da'vîsi yalan olmaya

41.¹⁵⁷
Ve Lehu Eydan¹⁵⁸

Müfte'ilün / Müfte'ilün / Fā'ilün

Remel: - . - - / - . - - / - . -

1. Nefs ide ger 'aqla uyup¹⁵⁹ bir işi
Cân u gönül anı sever her kışi

¹⁵³ 243a İ; 134b M

¹⁵⁴ Ve//Eydan:- İ

¹⁵⁵ Her iki nüshada "mül/meyl" biçiminde yazılan bu kelime anlam icabı "mül" olarak metne alındı.

¹⁵⁶ hem:her İ

¹⁵⁷ 243b İ; 154b M

¹⁵⁸ Ve//Eydan:- İ

¹⁵⁹ uyup:uyuyup M

2. Kim ola kim aña nażar kem¹⁶⁰ ide
Çün ola şer'-ile anuñ cünbişi
3. Muķbil olup müdbire sen ķoşma baş
Hiç ola mı kimse seve ser-keşi
4. Münkire sen uyma şaķın iy aķı
Reh-ber idin şevķ[ı] olan ķardaşı
5. Olma fesād ıssına hem-rāh sen
Ehl-i şalāh idinigör yoldaşı
6. Bilir-iseñ ğayrıya kın itme gel
Biler-iseñ nefse bilevar dişi
7. Şām u seher eyle Cemālī du'ā
Tā saña Haķķayr ide yaz u ķışı

42.¹⁶¹Ve Lehu Eydan¹⁶²*Mef'ülü / Mefā'ilü / Mefā'ilü / Fa'ülün**Hezec: _ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _*

1. Çün gitdi 'ömür¹⁶³ ğaflet-ile āh idelüm āh
Geçdi dün [ü] gün ğasret-ile āh idelüm āh
2. Mevlā'ya yarar idemedük bir 'amel iy ğayf
Tenbel yüridik ğaflet-ile āh idelüm āh
3. Yıldürdi hevā yollarına yıllar-ıla nefis
Geçdi günümüz miñnet-ile āh idelüm āh
4. 'İşyān-ıla ğayfā ki olup tākātimiz tāk
Sa'y idemedük tāt-ıla āh idelüm āh

¹⁶⁰ kem:kim İ¹⁶¹ 244a İ; 134a M¹⁶² Ve//Eydan:- İ¹⁶³ 'ömür:'ömrüm M; Sözlükteki biçimi " "ömr" olan bu kelime vezin icabı " "ömür" olarak metne alındı.

5. Sermâye aşî olmayıncağ yirde çürütdük
Yâr olamaduğ devlet-ile âh idelüm âh
6. Dün gün çalışup iremedük Hâkharemine
Yol varamaduğhidmet-ile âh idelüm âh
7. Hâzretde 'aceb n'ola yarın hâl-i Cemâlî
Ger varıla bu hâlet-ile âh idelüm âh

43.¹⁶⁴

İlâhî-i Cemâlî

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'iliün

Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Yâ İlâhî [sen] bu nefsümi müselmân eylegil
Uçmadın cânüm kuşu bu derde dermân eylegil
2. Fazluñ-ıla bu za'ife tevbe virgil yâ Ğafûr
Yohsa kaldum zulmet-ile luğ [u] ihsân eylegil
3. Kılma berzağ yirini bu cânumuñ yâ Rabbenâ
Rağmetüñle bu za'ifi şad [u] handân eylegil
4. Kes gider bu gizlü zünnârumı itme pây-bend
'Işğ [u] şevk-ıla beni sen saña kurbân eylegil
5. Yâ İlâhî luğfuñ-ıla kalbini bu şerefüñ
Zâhir-ile bâğının tevhid-i imân eylegil
6. Bu Cemâlî bendeñe sen 'adl iderseñ yiri nâr
Fazl iderseñ yiri cennet hür [u] ğilmân eylegil¹⁶⁵

¹⁶⁴ 244b İ; - M

¹⁶⁵ Yazmada dördüncü sırada olan bu beyit mahlas-hâne olduğu için tarafımızdan gazelin sonuna alındı.

44.¹⁶⁶Ve Lehu Eydan¹⁶⁷*Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün**Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _*

1. Nār-ı ḥasretle kaçan kim dil ü cān eyleye āh
Ol kaçan nefis daḥı inşāf idüben dir ki ivāh¹⁶⁸
2. İy dirigā ki bugün lehv [ile] lu'bdur işümüz
Vay eger mağfired itmeye yarın Rabb-ı İlāh
3. Yā İlāhī kuluñam saña şıgınduk meded it
Ola mı bendelere bir daḥı sultānı penāh
4. Pür ider rüy-yı zemīn[i] eşer-i cūduñ-ıla
Rüz [u] şeb kim tolanur yiryüzünü mihr-ile māh
5. Yevm tebeyyüz-i vücūhla vü tesevvüd-i vücūh
Didük ol günde sepīd it yüzümüz itme siyāh
6. Pādişāhā bu Cemālī kuluñuñ 'aybını ört
Kaçan a'zā-yı günehkār ola nefis üzre güvāh
7. Cümle mü'minler-ile kıl aña tevfiķ[ı] refiķ
Tā hidāyet buluban rüz [u] şeb itmeye günāh¹⁶⁹

45.¹⁷⁰

Ve Lehu Eydan

*Mef'ülü / Mefā'ilün / Mef'ülü / Mefā'ilün**Muzāri': _ _ . / _ . _ _ / _ _ . / _ . _ _*

1. Her kime ki 'avn-i Ḥaḫ luṭf-ıla kıla yārī
Nefsi dilegin koyup cān-ıla sever yārī

¹⁶⁶ 245a İ; 151b M¹⁶⁷ Ve//Eydan:- İ¹⁶⁸ Aslı "eyvāh" olan bu kelime mısranın vezne uyması için şair tarafından "ivāh" biçimine sokulmuş olmalıdır.¹⁶⁹ Bu mısra İ nüshasında bulunmamaktadır.¹⁷⁰ 127a M; - İ

2. Sermâye-i 'ömr ile 'irfân güherin alan
Bu mevsim-i fânide hûb eyledi bâzârı
3. Yârûñ haremîñ añup efğânlar idüp iñler
Bülbül gibi dil zârî çün añdı vü gülzârı
4. İy hâlet uman paşa vir cânuñı kıy başa
Çal 'izzetüñi taşa ço cübbe [vü] destârı
5. Rûhı sever Hakk'ı 'İsâ-dem olur hakkâ¹⁷¹
Mürde dili zind'eyler ger dil vire güftârı
6. İy sâkı-i ins ü cân dil derdine kıl dermân
Tıbb-ı nebevîden it bîmâruña tîmârı
7. Yâ Rabbi Cemâlî'ye mü'minler-ile cümle
'Uqbâda şefî' eyle ahyâr-ıla ebrârı

46.¹⁷²

Ve Lehu Eydan

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün

Rezec: _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _

1. Hıbb-ı Hudâ'dur eyleyen ser-geşte vü şeydâ bizi
Halk arasında ser-be-ser şürîde [vü] rüsvâ bizi
2. Virdük vücüd ıklîminüñ her varını Hak yolına
Mihr ü maħabbet ideli leşker çeküp yağmâ bizi
3. Leyl [ü] nehâr ü hefteler şuğl idelüm tâ irüre
Bir gün müsemmâ ünsine bu seb'a-i esmâ bizi
4. Hazz-ı denîden el çeküp hoş şevk-ıla zevk idelüm
Tâ kim ayakda komaya dün eyleyüp dünyâ bizi

¹⁷¹ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

¹⁷² 129a M; - İ

5. Gel gel Cemālī yanalum ağlayalum iñleyelüm
Hâşâ ki maħrûm eyleye ol luţf[ı] çok Mevlâ bizi

47.¹⁷³

Ve Lehu Eydan

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _

1. 'Acabâ bu elem-i hicre nihâyet ola mı
Luţf-ı Mevlâ yitişüp vaşla bidâyet ola mı
2. Kalmuşam ħasret-ile leyl [ü] nehâr iñilerem
Âĥirü'l-emr 'aceb ħasrete ġâyeyet ola mı
3. Olmuşam firġat-ile ġüşe-i miĥnetde zelil
Pâdişehden ħulina 'ayn-ı 'inâyet ola mı
4. Ger disem başa firâġ-ıla gelen derd-i seri
Ya dil [ü] cân elemin ya'ni ĥikâyet ola mı
5. Başum açup yürisem hey meded eyleñ dir-isem
Şaşmuşam ne bileyin yoĥsa şikâyet ola mı
6. N'eyleyin ni'cedeyin rahmet-i Raĥmân irişüp
Ĥaremine keremi birle hidâyet ola mı
7. Ger Cemâlî'yi tecellî-i cemâl-ile Ĥaġ
Şâd ide ġam ne ki luţfına nihâyet ola mı

48.¹⁷⁴

Ve Lehu Eydan

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _

1. Câna hicründe eyâ yâr bu ġam niġeye dek
Dile her dem ola hem-dem ya bu hem niġeye dek

¹⁷³ 131a M; - İ

¹⁷⁴ 131a M; - İ

2. Dün [ü] gün hasret-ile yaş ağıdıp nâle kılam
Eşkümüñ çatresile yemm ola nem niçeye dek
3. Düşe derdüm içine bil buña diğkatle varak
Dile dil dil döke ağlaya kalem niçeye dek
4. Bülbül ü dil güli gülzâr-ı cemâlün dileyüp
Her şehër nâle kılıp ide nağam niçeye dek
5. Dih-i 'ișyâna girem germ ola nefsum neye dek
Bu belâyı görem iy kân-ı kerem niçeye dek
6. Sen ki sultân olasın Mısr-ı vücûda dağı iy dost¹⁷⁵
Dil serâyında 'adüvv dike 'alem niçeye dek
7. Kıl Cemâlî kuluña nuşret eyâ Rabb-ı Kerîm
Vire bu nefsi-i le'im aña elem niçeye dek

49.¹⁷⁶

Ve Lehu Eydan

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _

1. Kâtı kâr eyledi hasret bu dil ü câna meded
Olmadin haste gönül derd-ile dermân[a] meded
2. Bir fakîrüm külehüm giceler aldum elüme
Dün [ü] gün yalvaruram sen Ğanî sultân[a] meded
3. Eyle mest eyle bizi 'aşk şarâbıyla şehâ
Ki görüp anı diye 'âşık-ı mey-ğâne meded
4. İy ħarâbatı 'imâretler iden Şâni'-i ħağğ
Yandı nefsi-ile hevâ bu dil-i vîrâne meded
5. Sen kerîmün medediyle irüşür feyze iren
İmdi iy kân-ı kerem cümle-i yârâna meded

¹⁷⁵ Bu mısradaki vezinde bir hecelik kusur bulunmaktadır.

¹⁷⁶ 132a M; - İ

6. Dil-i dīvāne zihī defter ü dīvāna düşer
Sen enīs eyle anı zıkr-ile *Qur'an*'a meded
7. İy cemāl ıssı Melik eyle Cemālī kuluñı
Åşinā-yı haremüñ eyleme bigāne meded

50.¹⁷⁷

Ve Lehu Eydan

*Mefā'ülün / Mefā'ülün / Fa'ülün**Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _*

1. Gözet yāri vü ağıyārı gözetme
Nażar ehlsine gözsüzlük itme
2. Didi Mevlā da olğıl 'abd-i şābit
Ki saña diyeler önüme bitme
3. Şaķın yolsuzlğ itme Hakk'a yüri
Koyup doğru yolu egriye gitme
4. Añadur kandadur evvel maķāmuñ
Yine āħir mekānuñ ne unutma
5. Çü geldüñ mevsime sermāyehāyı
Metā'-ı kāsıde virüp çürütme
6. Eger Allāh'ıla üns ister-iseñ
Dün [ü] gün tã'at eyle gıce yatma
7. Cemālī gelear yok yire yılme
Yitürüp 'ömri öñdin şoñra yıtme

51.¹⁷⁸

Ve Lehu Eydan

*Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün**Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -*

1. İy 'aceb bencileyin bir daħı ādem ola mı
Tenbel ü bī-ğayret ü baṭṭāl-i 'ālem ola mı

¹⁷⁷ 132b M; - İ¹⁷⁸ 132b M; - İ

2. Nefs elinde mübtezel hor u haķır u 'āmī kul
Mücrim ü ehl-i hevā bed-ḫūya hem-dem ola mı
3. Bu yüzi yok nefse ḫod yüz biñ naşīhat eyleseñ
Bī-edeblik itmeyüp bir kerre epsem ola mı
4. Ḥālini bilmez bugün varmaz soñun şanmaz kişi
Bir benüm gibi daḫı ḫayrān ü sersem ola mı
5. Kaḫr-ıla cān u dili mecrūḫ idüpdür nefs-i şüm
Luṭf-ı Rabbānī irüp bu derde merhem ola mı
6. Āḫiret teşvīşi-le dünyāda ḡamḡin olmayan
İy Cemālī bilmezem 'uḫbāda ḫurrem ola mı
7. Düşmeni arslan gibi heybetle maḫhūr itmeyen
Pehlevānlar içre ḫiç ad-ıla Rüstem ola mı

52.¹⁷⁹

Ve Lehu Eyḏan

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün

Rezec: _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _

1. Göster çerāḡ-ı ḫüsnüñi yansun oda pervāneler
'Aşıklara rāḫat budur kim nār-ı 'ışka yanalar
2. Şayyād-ı 'ışkuñ dilleri şayd eyleyüp kayd eyledi
Berkit maḫabbet bendi[ni kim] buşmasun dīvāneler
3. 'İşkuñ şarābın nüş idüp dilden bıraḫdı ḫamrı dil
Oldur sebep kim acıyup görür zarar mey-ḫāneler
4. Rūḫı ki rāḫat olmaya rāḫ-ı maḫabbetden içür
Ne cānı vardur kim aña dil vireler mestāneler
5. Aḫıd Cemālī gözyaşın her dem firāḫ-ı derd-ile
Gevher-şinās olanlara ḫoş görünür dūr-dāneler

¹⁷⁹ 133a M; - İ

53.¹⁸⁰

Ve Lehu Eydan

*Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün**Rezec: _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _ / _ _ . _*

1. Haqq' uñ cemālin yād idüp gel derd-ile hū diyelüm
Yārān-ıla feryād idüp gel derd-ile hū diyelüm
2. Eyleñ şalā zākirlere Mevlā'sına şākirlere
İtme nazār münkirlere gel derd-ile hū diyelüm
3. Cem' eyleyüp 'aşıkları Haqq' ı seven şadıqları
Sen koy aḥī ayıkları gel derd-ile hū diyelüm
4. Zıkr-ile bulan rūşenā mezkūra olğıl āşinā
Furşat gider ba'de'l-fenā gel derd-ile hū diyelüm
5. Haqqzākire ikrām ider 'irfān-ıla in'ām ider
Hū diyene ilhām ider gel derd-ile hū diyelüm
6. İy 'ayş iden ḥayvān-şıfat kibr eyleyen şeytān-şıfat
Şimden girü insān-şıfat gel derd-ile hū diyelüm
7. Mevlā'yı her kim yād ide cānın Cemālī şād ide
Dil ḥānesin ābād ide gel derd-ile hū diyelüm

54.¹⁸¹

Ve Lehu Eydan

*Mefā'tlün / Mefā'tlün / Mefā'tlün / Mefā'tlün**Hezec: . - - - / . - - - / . - - - / . - - -*

1. Elā iy ehl-i dil yārān du'ā bi'l-ḥayr idüñ bize
Keremler işleri iḥvān du'ā bi'l-ḥayr idüñ bize
2. Hisāb ola bize āsān kaçān kim şorıla insān
Size Haq eylesün iḥsān du'ā bi'l-ḥayr idüñ bize
3. Bize rahmet kılup Raḥmān ide dil derdine dermān
Bolay ki olmaya ḥırmān du'ā bi'l-ḥayr idüñ bize

¹⁸⁰ 133b M; - İ¹⁸¹ 135b M; - İ

4. Yarım olduğda ten 'uryân niçe gözler olur giryân
Dağı çok sîneler biryân du'â bi'l-ḥayr idüñ bize
5. Cemâlî-i za'îfü's-şân du'âcıdur size el-ân
Ola âḫir refîk imân du'â bi'l-ḥayr idüñ bize

55.¹⁸²

Ve Lehu Eydan

Mefâ'ülün / Mefâ'ülün / Fa'ülün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

1. O kim 'ışk odına pervâne düşdi
Cemâlün şem'ına ol yana düşdi
2. Müdâm almaz eline ḥamrı cân çün
Şarâb-ı 'ışk-ıla pervâne düşdi
3. Bırakdı defteri dîvânı ol kim
Firâkuñ derd-ile dîvâne düşdi
4. Ḥayât-ı bî-memâta irdi ḥakkâ
Şu cân kim göñli sen cânâna düşdi
5. Firâkuñ tîğ-ıla mecrûḥ olan dil
Ciger ḥünüyla çeşmi kana düşdi
6. Şu kim ḥüsnün kitâbından bir âyet
Ki bildi 'ilm-ile 'irfâna düşdi
7. Cemâlî bendeñi kıl âşinâdan
Çü hicr-ile şehâ bîgâne düşdi

56.¹⁸³

Ve Lehu Eydan

Mef'ülü / Mefâ'ülün / Mef'ülü / Mefâ'ülün

Muzârî': _ _ . / _ . _ _ / _ _ . / _ . _ _

1. Bi'llâhi gelün yârân yalvaralum Allâh'a
Zâr ile kılup efgân yalvaralum Allâh'a

¹⁸² 136a M; - İ

¹⁸³ 145a M; - İ

2. Yalvarmayan ol Hakk'a âdem degül ol hakkâ
İmdi gelün iy ihvân yalvaralum Allâh'a
3. Nefs olmadı çün tayı' geçdi bu 'ömür¹⁸⁴ zâyî'
Mercûdur ki ide gufrân yalvaralum Allâh'a¹⁸⁵
4. Hakk'dan yanın unutduğ çok dürlü günâh itdük
Mağfûr ola bu 'işyân yalvaralum Allâh'a
5. Sîne olmadı çün meşrûh 'işyân-ıla cân mecrûh
Şâyed ide bir dermân yalvaralum Allâh'a
6. Bülbül gibi olmaduğ gül bûyını almaduğ
Çün murğ-ı seher nâlân yalvaralum Allâh'a
7. Gel sen de Cemâlî'yle ağla dem ü göz bile
Gözyaşına qarup kan yalvaralum Allâh'a

57.¹⁸⁶

Ve Lehu Eydan

*Fa'ülün / Fa'ülün / Fa'ülün / Fa'ülün**Mütekârib: .- - / .- - / .- - / .- -*

1. Zâ'ifem nahîfem İlahî meded kıl
Ki sensün kamunuñ penâhı meded kıl
2. 'İnâyet yitişdür ki 'âciz kuluñam
Eyâ cümlenüñ pâdişâhı meded kıl
3. Yüzümüñ qarası katı çoğdur iy vay
Sen ağ it bu rûy-ı siyâhı meded kıl
4. Evâmirde süstem nevâhîde cüstem
Yaraşur ki idem ben âhı meded kıl
5. Gerekdür ki şâm [u] seher ağlayam ben
Ki irdüm dün [ü] gün günâhı meded kıl

¹⁸⁴ Osmanlıca lügatlerdeki şekli " "ömr" olan bu kelime vezin icabı " "ömür" olarak metne alındı.

¹⁸⁵ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

¹⁸⁶ 147b M; - İ

6. Günâhı çoğ olan kişiye revâdur
Ki diye idüp âh [u] vâhî meded kııl
7. Maḥaldür diriye dimek bel ölüye
Diye ḳabri üzre giyâhı meded kııl
8. Celâlün ḥaḳı-çün Cemâlî'ye raḥm it
Kemâl ile luṭf u verâhı (?) meded kııl

58.¹⁸⁷

Ve Lehu Eyḍan

Müfte'ilün / Müfte'ilün / Müfte'ilün / Müfte'ilün

Rezec: _ . . _ / _ . . _ / _ . . _ / _ . . _

1. Gitdi 'ömür ḡaflet-ile hey n'ideyin vey n'ideyin
Geçdi günüm miḥnet-ile hey n'ideyin vey n'ideyin
2. Nebileyin n'eyleyeyin nic'edeyin kim dün ü gün
Yanar içüm firḳat-ile hey n'ideyin vey n'ideyin
3. Nefse uyup yol ḳoyup ehl-i ṭarîḳ[un] irdüğine
İremedüm himmet-ile hey n'ideyin vey n'ideyin
4. Her ki ṭalebde bugüni yarına ḳor yerine ol
Vaş ola mu ḳurbet-ile hey n'ideyin vey n'ideyin
5. Yiryüzi hep 'ibret-idi ehl-i başıret olana
Baḳamadum fikret-ile hey n'ideyin vey n'ideyin
6. Rabbi bugün şuçum añup yalvaruram tâ ki yarın
Ben demiyem ḥasret-ile hey n'ideyin vey n'ideyin
7. 'Ömr-i Cemâlî bî-dirîḡ irdi yakîn âḥirete
Sa'y idemez ḡayret-ile hey n'ideyin vey n'ideyin

59.¹⁸⁸

Ve Lehu Eyḍan

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

Müctes: . . . / . . . - / . . . - / . . . -

¹⁸⁷ 147b M; - İ

¹⁸⁸ 147b M; - İ

1. Zihî [ki] nefsi le'îmüm ile kişi görünür
Hevâ yolunda velîkin gezer yürür sevinür
2. Kaçan ki ma'siyet-i kavî cüst irişür¹⁸⁹
Hemân ki tâ'at ola key za'îf [ü] süst erinür
3. Umûr-ı âhireti zâyi' olsa hep gamı yok
Velî meşâlih-i dünyâ ki kem ola yirinür
4. Bugün o¹⁹⁰ kim edeb-içün let urmaya nefse¹⁹¹
Yarın halâ'îk içinde döger dizin urunur
5. Çü şükr-i Mün'im-i Bârî'de kâşır oldu bu nefsi
Kânâ'at eylese bârî anuñla kim barınur
6. Göñül sen uyma o nefse ki bil büküp idemez
'İbâdeti Hağ'a yine göğüs gerer gerinür
7. Rızâ-yı Hağğ'ı gözet gel Cemâli virme göñül
Hevâ-yı nefse ki kalbün anuñ-ıla arınur

60.¹⁹²

[Murabba']¹⁹³

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. İtmedün nân ü nemek hağğını sen yâd a göñül
Nefs ü 'ağl ü cân u sırrı kılmaduñ şâd a göñül
Eyledün cevri ü cefâ resmini¹⁹⁴ bünyâd a göñül
Dâd elünden a göñül feryâd elünden a göñül

¹⁸⁹ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

¹⁹⁰ Nüshada "ol" biçiminde yazılan bu kelime vezin icabı "o" olarak metne alındı.

¹⁹¹ Nüshada "nefsine" biçiminde yazılan bu kelime vezin icabı "nefse" olarak metne alındı.

¹⁹² 183b İ; 155a M

¹⁹³ Her iki nüshada "Ve Lehu Eydan" biçiminde olan bu başlık tarafımızdan şiirin nazım şekli olan "Murabba'" olarak değiştirilmiştir.

¹⁹⁴ Her iki nüshada "resmine" biçiminde yazılan bu kelime anlam icabı "resmini" olarak metne alındı.

2. Bilmedüñ hem almaduñ benden naşîhat a gönül
Olmaduñ hem kılmaduñ 'âlemde râhat a gönül
Dimedüñ kim irişe birgün fazâhat a gönül
Dâd elüñden a gönül feryâd elüñden a gönül
3. A gönül bi'llâhi n'îçün böyle işler idesün
Togru yolu terk idüp sen egri yola gidesün
Bilmezüm kim şoñra iy bî-çâre miskîn n'idesün
Dâd elüñden a gönül feryâd elüñden a gönül
4. Dilde fikrũñ niyyetũñ hâlũñ nedür bildür diye
Ağzuñ içre hõd dilũñ var imdi gel bir söyle ya
Hey bu iş lâyıq degüldür dir anuñ sözi ko ya
Dâd elüñden a gönül feryâd elüñden a gönül
5. Bu Cemâlî'yi¹⁹⁵ 'aceb âvâre kılduñ şubh u¹⁹⁶ şâm
'Aqlın alup yeldürürsün yoğ yire dün gün müdâm
Fitne vü mekrũñ henüz olmadı mı dağı temâm
Dâd elüñden a gönül feryâd elüñden a gönül

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk (1994), "Divan Edebiyatı", *DİA*, Ankara, C. 9, s. 389-427.
- ALBAYRAK, Nurettin (2002), "Kul Himmet", *DİA*, Ankara, C. 26, s. 352.
- AZİZ MAHMUD HÜDÂ'YÎ, *Divan-ı İlâhiyât*, Ankara Milli Kütüphane, Türkçe Yazmaları, No. 06 Mil Yz. A 8120/1.
- BİLGİN, Azmi (2011), "Tekke Edebiyatı", *DİA*, Ankara, C. 40, s. 381-384.
- DERDİYOK, İ. Çetin (1998), *Cemâlî Divanı (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Yük-sek Lisans Tezi, Çukurova Üniver-sitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- DİLÇİN, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- _____ (1997), *Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- DONUK, Suat (2015). "Cemâleddin İshak el-Karamanî ve Onun Namaz Konulu Bilinmeyen Bir Mesnevisi", *Jasss International Journal of Social Science*, Number 40, Winter I, s. 259-282.

¹⁹⁵ Cemâlî'yi:Cemâlî M

¹⁹⁶ u:- M

- KARAMAN, Nihal Nomer (2002), *Cemâlî Divanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- KAYA, Hasan ve Necat Çetin (2015), "Kul Himmet'in Bir Mecmuada Yer Alan 50 Şiiri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 37, Nisan, s. 181-204.
- KESİK, Beyhan (05.04.2016), "CEMÂLÎ, Şeyh Seyyid Mehmed Cemâleddin Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*,
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2713> (05.04.2016)
- KUT, Günay (1993), *Cemâlî*, *DİA*, Ankara, C. 7, s. 316-317.
- ÖNGÖREN, Reşat (2001). "KARAMÂNÎ, Cemâleddin İshak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 24, s. 448-449.
- _____ (2012), *Osmanlılar'da Tasavvuf, Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulema (XVI. Yüzyıl)*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZCAN, Abdülkadir (1989), *Şakaik-ı Nu'mâniye ve Zeyilleri*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- TAN, Muharrem (2007), *Taşköprülüzâde Osmanlı Bilginleri*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- TANYILDIZ, Ahmet (26.01.2016), "CEMÂLÎ, Şeyh Cemâleddin İshâk Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*;
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4983> (E.T.: 26.01.2016)
- TATÇI, Mustafa ve Musa Yıldız (2005), *Aziz Mahmud Hüdâyî – Divan-ı İlâhiyât*, Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- TATÇI, Mustafa (2008), *Yunus Emre Divanı(Tenkitli-Metin)*, H Yayınları, İstanbul.
- TUMAN, Mehmet Nâil (2001), *Tuhfe-i Nâilî*, (haz.) Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., Ankara.
- YAZAR, İlyas (2007), "Ömer Fuâdî", *DİA*, Ankara, C. 34, s. 62-63
- _____ (26.01.2016). "FUÂDÎ, Ömer", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*,
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=480> (E.T.: 26.01.2016)